

השער השלישי.

כדיא היה לי לשחוק ולחשות מלדבר על הענין הזה ולסמוך על דברי רבנו
 סעדיה גאון ז"ל אשר חבר בספר האמונות¹ והביא ראיות רבות מן הכתוב על
 תחית המתים. כגון יהיו מתים נכלתי יקומון הקיצו ורגנו שוכני עפר². אשר הוא
 מבטיח בתחית המתים לצדיקים. וכגון מתים כל יהיו רפאים כל יקומו לכן סקדח
 5 ותשמירם והאבד כל זכר למו³. אשר הוא מיאשג את הרשעים⁴ אומות העולם
 מהיותם חיים לעתיד לבוא. וכגון והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים
 בארץ אשור והגדחים בארץ מצרים והשתחוו ליי⁵. כי איך יהיו האובדים באים
 ומשתחיים אלא חיים אחר מיתתם. וכגון כתובים רבים כאלה שהם מבטיחים בתחית
 המתים. ועל כלם הביא רבנו סעדיה גאון ז"ל ראיות וסברות שאין לכתובים האלה
 10 טעם אחר שיהיו מתפרשים עליו כי אם תחית המתים וכי המוציא את סירושם מן
 הדרך הזה רשע וחוטא ושנה בדבר הזה ושילש ושעמד ודבריו נכוחים ומקובלים
 בעיני כל המאמינים ולא היה לי להוסיף עליהם. אלא שראיתי ושמעתי על אנשים
 מבני עמנו בדור הזה מהם בספרד ומהם בארץ צרפת אומרים שאין דברי רבנו
 סעדיה גאון ז"ל אלו מספיקים להם. ומפני שהם חכמים בעיניהם וסומכים על בינתם
 15 ובוטחים ברעתם קשה עליהם שיהיה אדם חי וחוזר אלו העולם הזה אחר מיתתו
 ואטרו אין זה יכול להיות כי אם יום הדין הגדול והיה קשה להם שיהיה אדם חי
 בעולם הזה שאין הצירים וההלאים והמיתה נוטים עליו ולא מניעים אליו כאשר יהיו
 כל העולים מקברותיהם לעתיד לבוא ולא ראוי להאמין בדבר הזה מפני שאין
 שיקול דעתם בדבר⁶ מודה בו ואינו ווסת העולם ולא דרך כריאתו. וטענו לדבריהם
 20 שאינם מוצאים זכרון תחית המתים בתורת משה רבינו ולא מצאו בה רמז שיהיו
 סומכים עליו ודבר זה שאינו יוצא מן התורה אין נחכה לו. אלו דברי הבטלנים
 האלה. והם באים להוציא את הכתובים האלה אשר זכרנו למעלה מדרך פושטן
 ואומרים שכלם הם נאמרים יי על דרך משל כדי להגדיל ענין הישועה הבאה לישראל
 ומלכות ישראל היא אשר תחיה ותקום ותעורר⁷ תחת שהיתה מתדלדלת ומחה

(א) פ: היה לי לשחוק ולחשות מלדבר על הענין ולסמוך. (ב) פ: הוא מאיוש.
 ג) א: את הרשעים מהיותם חיים. (ד) מ: ושילש ודבריו נכוחים. (ה) מ: מספיקים להם.
 (ו) מ: וחוזר על העולם הזה. (ז) פ: כל העולים עולם מקברותיהם. (ח) א: שאין
 שיקול דעתם מודה בו. (ט) א: סמך שיהיו סומכים עליו. מ: שיהיו סמכה עליו. (י) א: מ:
 להוציא את הכתובים אשר זכרנו. (יא) מ: שבכולן נאמר. (יב) א: מ: ותקום ותעורר.

(1) מאמר השביעי. (2) ישעיהו כ"ו כ"ט. (3) שם שם י"ד. (4) שם כ"ו י"ג.

שוב ותחיה ותעור כמת אשר קם מקברו או הישן אשר הקיץ משנתו וטפני זה אמר יחיו מתוך נבלתי יקומן הקיצו ורגנו שוכני עפר. כלומר אחס שוכני עפר אילו הייתם מקיצים הייתם מרגנים בראותכם^א הישועה הגדולה הבאה לישראל. וזה שאמר הכתוב מתים בל יחיו רפאים בל יקומו. הוא על מלכות הרשעה וכל אומות העולם אשר תאבד מלכותם ולא תהיה לה תקומה כאשר תהיה לישראל לעתיד לבוא. ואני אומר שכל המוציא הפסוקים האלה מדרך פשטן ואפילו הוא מודה בישועה ומאמין בבית הגואל אינו אלא אפיקורס ורשע ומתעקש בדבריו ומתחכם ואם הוא סבור להוציא את הכתובים האלה מדרך פשטן יבואו לידו כתובים רבים שאינו יכול לתת בהם טעם אחר כי אם תחית המתים. כגון הנה אני פותח את קברותיכם^ב והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל ארצת ישראל וידעתם כי אני יי' בפחתי את קברותיכם ובהעלתי אתכם מקברותיכם עמי ונתתי רוחי בכם והייתם והנחתי אתכם על אדמתכם וידעתם כי אני יי' דברתי ועשיתי נאם יי'^א. אשר אין אדם יכול לתת בהם טעם אחר כי אם תחית המתים לעתיד לבוא ובזמן הישועה לא ליום הדין הגדול טפני שהיא אומר והנחתי אתכם על^א אדמתכם אשר טעמו עמידה בעולם הזה ותחית המתים יום הדין הגדול אין אחריה עמידה בעולם הזה עד שיהיה אומר אחריו והנחתי אתכם על אדמתכם. ומפני זה אמרנו שאין לכתוב הפירוש הזה כי אם תחית המתים אחר הגאולה. וכן רבים משיני אדמת עפר יקיצו^ב אין אדם יכול לתת בו טעם אחר כי אם תחית המתים לזמן הגאולה. ועל זה אמר ורבים. ואילו היה מדבר על יום הדין הגדול היה אומר וכל ישיני אדמת עפר יקיצו טפני שהצדיקים והרשעים וכל^א אומות העולם יהיו עומדים יום הדין הגדול אבל עת הגאולה וכימי המשיח לא יקיצו מן העפר כי אם ישראל בלבד ועליהם אמר ורבים משיני אדמת עפר יקיצו. וקרא אותם רבים לבטל דברי אותו רשע שאמר על דרך הכוין הן רבים עתה עם הארץ^ב. אמר הקב"ה אם אינם רבים בעיני אותו רשע^א בעת הזאת אני מרבה אותם עד שיהיו ממלאים את משכנות העולם לעתיד לבוא. וכל אלו הכתובים לא יוכלו האפיקורסים להוציאם מדרך פשטן. והאומר שאין אדם חי אחר מיתתו רשע גדול הוא וכי הקב"ה אשר הוציא מאין אל יש' והממציאו אחר שלא היה נמצא אינו יכול להחיותו אין זה דברי ירא שמים. ואיזה י' ראה אנו מבקשים על הענין הזה יותר מבן השונמית אשר החיה אלישע הנביא י' ובדבר יי' החיהו^א כל שכן המלך הגדול אשר יחיו מתיו כאשר כתיב ונתתי רוחי בכם והייתם והנחתי אתכם על אדמתכם. וכן האלמנה אשר החיה אליהו ז"ל^ב. והכופר בזה כופר הוא י' בעיקר ויוצא מן הכלל. ואשר אומר י' שאין אדם יכול לעמוד

(א) פ: כי ראשכם הישועה. (ב) א: על מלכות הרשעה אשר תאבד מלכותם.
 (ג) מ: הנה אני פותח את קברותיכם והבאתי אתכם אל ארצת ישראל ונתתי רוחי בכם והייתם והשבותי אתכם אל אדמתכם. (ד) פ: לתת בהם טעם כי אם. (ה) מ: והנחתי אתכם אל אדמתכם. (ו) א: חסר מן ומפני זה אמרנו עד אחר הגאולה. מ: טפני זה אומר שאין לכתוב זה הפירוש כי תחית המתים. (ז) פ: ושאר אומות העולם. (ח) פ: בעיני אותו רשע אני מרבה אותם. (ט) א: את משכנות העולם וכל אלו הכתובים. (י) מ: מאין אל ישראל. (יא) מ: ולא זאת הראיה. (יב) א: חסר מן הנביא עד על אדמתכם. (יג) א: מ: כופר בעיקר. (יד) מ: ואשר אמר.

(1) יחזקאל ל"ו י"ב—ויד. (2) דניאל י"ב ב'. (3) שנות ח' ה'. (4) מלכים ב' ד' ל"ב—ל"ז. (5) שם א' י"ז—כ"ד.
 סגלת המגלה.

בעולם הזה^א שלא יבאו עליו חלאים ולא תגיע אליו מיתת מפני שאין וסת העולם נוהג על זה ולא^ב בנינו נוסד על כך. אינו דברי חכם שהבין וסת העולם וידע סוד עקר יסודו. כי אתה מוצא חכמי הרופאים מבינים דומה להם שהם מחכמת אינטנתיה ובתקון מנהגים במאכל ובמשתה ובכל צרכי הנוף יהיו יכולים לעמוד בעולם הזה כל ימי חייהם בלא חלאים כלל אלא בריאים גבורים בכחם ולא ימותו מיתת חלי אלא מיתת זקנות. וסבור היה אחד מהם שיהיה באומנתו ושמירת גופו נצול מן המיתה וחבר בענין הזה ובדרך השמירה אשר ישחמר בה^ג האדם מעת לידתו וינצל מן המות ספר אחד אשר היה מצוי אצל היונים וטעה בסברתו זאת טעות ספורסם. והיה גאליניס האיש המהיר^ד בחכמת הרופאים בארץ יון מהתל ומצחק מן הספר הזה ואמר כי המהבר הזה לא הבין דרך יצירת האדם על גבולה ולא ידע כי האדם צריך הוא בעולם הזה להשיב אל גופו ולהדביק אל כל אבר ואבר מאבריו דבר שיהיה מרמב את גופו ומחליף עליו ענין הרטיבות אשר אבר ממנו בחמימות^ה גופו מבפנים וגם באויר אשר הוא^ו מקיף את כל גופו מבחוץ והמביש^ז את רטיבותו וצריך^ח הוא שיהיה הגדבק ממיני^ט הרטיבות העובר מכל אבר ואבר אלא שהחלוטין הנעשים בגופו מן המאכל וסן המשתה אינם ממלאים את כל החסרון הזה ואינם דומים^י לנחסר מכל צד אבל יש בהם שמרים וספולת ופוחתים מצורת^{יא} האבר מעט ואינם ממלאים את כל החסרון מפני שהבורא לא מסר לכה הממיר^{יב} אשר בנוף נורת המרה עד השלמתה^{יג}. ואילו היה האדם יכול להשיב אל גופו כענין הרטיבות החולפת ממנו בצורתה ובמדתה לא סהות ולא יחזר לא היה האיש מת והוי^{יד} בעת ההיא דברי האיש הזה אשר עלה בלבו להיות נצול מן המיתה בחכמת אומנתו אמת אבל עכשיו שאין לכה הממיר הגבורה הזאת אבל^{יז} פעמים הוא מסיף ופעמים הוא גורע בלא שיעור מחוקן אין דבריו כי אם הכלים אבל יכול האדם לתקן את הכח הזה ולשמרו שלא יחליש קודם זמנו ובהכך ינצל מן ההלי כל ימי חייו הגזורים והראויים לו כפי טבע יצירתו. אלו הם דברי^{יח} גאליניס^{יט}. ואתה רואה מהם שהוא מודה^כ שאם היה הקב"ה מאמץ את הכח הממיר אשר באדם ונותן לה סוף נגורתה הראויה לה היה האדם עומד בעולם הזה. וכדומה לזהבד היו דברי אריסטוטאליס ראש חכמי יון כיון שחקר על הכוננות וההפסד המתגלגל בעולם בספר אשר חבר על המאורע הזה הצריכו המחקר להודות שכל הצורות והנפשות עתידות להתגלגל ולחזור בעולם אבל אינן חוזרות אל החמר הראשון מפני שעקר להתגלגל אין לו צורה וכשהוא משיש את הצורה אשר לכש אינו ניכר משאר

(א) א מ : לעמוד בעולם שלא יבאו עליו. (ב) מ : ועל בנינו יוסד. (ג) א מ : על כן אינו. (ד) א מ : חכמי הרופאים דומה להם. (ה) פ : מחכמת אומנותם. (ו) : מ : וסנהגס במאכל ומשתה. (ז) פ : וימי חייהם. (ח) מ : אשר ישחמר בהם האדם. (ט) פ : האיש החכמי בחכמת הרופאים. (י) פ : אל כל אבר מאבריו. (יא) מ : בחתימות גופו. (יב) א מ : אשר מקיף. (יג) מ : והמביש את רטיבותו. (יד) א מ : וצריך שיהיה. (טו) מ : סיכון הרטיבות. (טז) מ : ואינם דוחין לנחסר. (יז) א מ : ופוחתים מתורת האבר מעט. (יח) מ : לכה הממיר. (יט) מ : עד השלמתה. (כ) א : והיו דברי האיש הזה. (כא) מ : שכל פעמים. (כב) מ : ובאי זה ינצל. (כג) מ : אלו הם חבר גליניוס. (כד) א : וכסדומה לי.

מינו'. ואילו היה האיש הזה מאמין באמונת התורה היה לו לדעת כי הצורך את הנפשות ואת כל הצורות לפניו יכול הוא להכיר את החמר ולהשיב כל צורה וכל נפש אל החמר אשר לבשה בתהלה. ואיני צריך לזכור דברי המעתיקים אשר אמרו שהנפשות הן נעתיקות מן גוף אל גוף בכל מיני החיים עד שהן חוזרות באחרונה אל הגוף הראשון כיא דברי אלו הם הבאי והבל גדול. אבל על כל זאת אינם מכחישים את תחית המתים כי תשובת הנפש אל הגוף הראשון לדבריהם היא תחית המתים בעצמה אלא שאינם מפרשים אותה על דרך נכון. ואם ככה הם דברי הנמי הגוים אשר אינם יודעים עקר יצירת העולם אלא משקול דעתם ומדרכי סבתם ונסיונותיהם אשר נסו באומנותם מה יהיה ראוי להיות דברי ישראל אשר הם שואבים מימי החכמה ממעינה הטהור ומקבלים איתם מפי הנביאים ומן התורה הקדושה הלא ראוי להם שיוודו בתחית המתים ויאמינו שהקב"ה המחיה את האדם יכול לתת ליצירת טבעו נכורה וכה שלא תעבור עליו מיתה. הדבר הזה הובנה הוא על כל ירא שמים מאמין בתורה אלהינו להאמין בו ולחכות אותו ואנו מוצאים כל הענין הזה בפירוש מן התורה אשר עלה בלב הכתלנים האלו שאינו יוצא ממנה והתורה כלה מנובת אותם וסותרת את דבריהם.

ולדרוש הענין הזה אנו אומרים שכל הנבראים היוצאים לידי מעשה וההוים בששת ימי בראשית יש מהם יוצאים למעשה אחר אמירה בלבד כגון בריות היום הראשון והוים השלישי. ויש מהם יוצאים לידי מעשה אחר אמירה וברואה כגון בריות היום החמישי. ויש מהם יוצאים לידי מעשה והוים אחר אמירה ועשיה כגון בריות היום השני ויום הרביעי וגם בהמות וחיות מבריות י"א היום הששי. והם נחלקים עוד על דרך אחרת מסני שיש י"ב מהם ברואים שלא נתן רשות לדבר בעולם להיותו טועיל בכריאתם ובצאתם לידי מעשה ככלי בריות השמים והעולם העליון אשר הם בריות היום הראשון ושני ורביעי. ויש מהם שנתן רשות ל"ד לארץ או למים להועיל בכריאתם ובצאתם למעשה והם כל הנבראים תחת השמים כגון בריות י" היום השלישי והיום החמישי וגם חיות ובהמות מבריות י"א היום הששי. ואנו מוצאים בריאת האדם משונה מהם ומוספת עליהם לא נתן רשות לדבר בעולם להועיל בכריאתו והוא דומה כזה ל"ב לבריות העולם העליון אשר הם קימים ועומדים לעולם ובוהק הוא נפרש שכל בריות העולם התחתון והוא י"א הוא יוצא לידי מעשה אחר

(א) מ: בדברי אלו הן הבאי. (ב) מ: ואם כאחד הם. (ג) א: ונסוניהם אשר נסו. (ד) מ: והמקבלים אותם מפי הנביא. (ה) מ: שיוודו בתחית המתים. (ו) א: הובנה על הוא על כל. פ: שהוא הובנה על כל. (ז) א: להאמין ולחכות אותו. מ: להאמין בו ולחכות אותו. (ח) א: חסר מן אמירה עד אמירה. (ט) מ: כגון בריאת. י: מ: וההוים אחר אמירה ועשיה כגון בריאת. (יא) מ: מבריות היום הששי. יב: מ: מסני שיבא מתן כריאתו. יג: מ: לכל בריאת השמים. יד: מ: שנתן לארץ. טו: מ: לבריות וצאתן. טז: פ: והם כל הנבראים תחת כל השמים. יז: מ: כגון בריאת היום. יח: מ: מבריות היום הששי. יט: מ: והוא דומה לזה בכריאות. כ: מ: וכזה הוא נפרש. כא: א: והוא והוא יוצא לידי מעשה. פ: והמה יוצא.

אמירה ובריאה ויצירה ונספחה ואתה יכול להוסיף בהן עשיה והוא כענין הזה מוסיף על כלא הכריות ונפרש מהם.

ועתה בוא וחקור על פרשת בריאת האדם בששת ימי בראשית והמצא בפתיחתה ויאמר אלהים נעשה אדם¹ בצלמנו כדמותנו². התחיל בה באמירה כמנהג כל הנבראים. ואמר נעשה ולא אמר נברא ולא ניצר להודיע שהמחשבה והשלמתה יהיה בהשלמת יצירת האדם וקיומו ואין הדבר נקרא שלם ועשוי אלא בהשלמת המחשבה העולה בעשיתו ולא נשלם מעשה אדם ונתמלאה צורתו אלא בנפיהת הנשמה אשר נאמר אחריה ויהי האדם לנפש חיה. נכתוב ויפח כאפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה³. ללמדך שאין האדם הוה וצורתו שלמה אלא בנשמה ובה נשלמה המחשבה הטהורה. ואמר בתחלת המחשבה נעשה ולא זכר היות האדם אלא בסוף המעשה כדרך כל המחשבות כי ידוע הוא שתחלת המחשבה היא אחרית המעשה כאשר הוא מפורש במקומות רבים⁴. ואמר דכתובי נעשה אדם בצלמנו בתיבת ביי"ת והיא משמשת⁵ במקום הוה שמוש הכלל הראשון מן כללי הביי"ת. ואם התן לו דמיון מן הכלל השני יהיה נדמה אל החלק השני מן החלקים המפורשים בשער הראשון. ויהיה פירושו נעשה צלם האדם בדינו או בטאמנו ולא על ידי דבר אחר. וזה דומה לאדם שהוא עושה צורה וצלם וקורא⁶ לה זו צורתו וצלמי אשר עשיתי. ויהיה בצלמנו כי אילו אמר בצלם אשר עשיתי או נעשה. וצלם⁷ הוא נוף בעל חי וגשמו ואין אתה מחבר אליו כח אחדי מכות הגוף ולא מטדותיו ככתוב צלמי טהוריהם⁸. אשר נאמר על גופי הטהורים וגשמי כלברי כי 20 הטהורים⁹ הם העשויים לא היה בהם שום דבר מעניני הטהורים כי אם צורתם החיצונה בלבד. והוצרך הכתוב לזכור¹⁰ צלם האדם להודיע כי אף גופו של אדם לא נתן רשות לדבר בעולם להועיל בבריאתו כאשר נתן רשות בכל הנבראים בארץ להועיל בהם דבר אחר. כיון¹¹ שאמר ביום השלישי תדשא הארץ דשא עשב¹². נתן רשות וכן לארץ להוציא דשא ועשב והוא בכח המסור לה הוציאה מענין הרשות 26 הכתוב בה ככתוב ותוצא הארץ דשא עשב¹³. ולא הוצרך לומר בהם ויעש אלהים ולא יברא אלהים מפני שאין לגדולי¹⁴ הארץ חלק בזהר האור ולא ברוח החיים ואין אתה מוצא ויעש בכל מעשה בראשית אלא כדבר שיש לנוסו וזהר לקבל האור או לקבל רוח חיים וכל דבר שאין לו נוף ואינו נמשך אל נוף כאור הנברא ביום הראשון הספיק בו באמירה מלת יהי בלבד והדבר אשר יש לו נוף ואינו מאיר ולא מזהיר

(א) מ : על הכריות. (ב) פ : נעשה בצלמנו. א : נעשה אדם וגו'. (ג) מ : כהשלמת המחשבה. (ד) א מ : שאין אדם הוה. (ה) פ : בכקונות ואמר. (ו) א : ואמר נעשה אדם. (ז) א : בביי"ת. מ : בתוכת ביי"ת. (ח) א פ : משמעת. (ט) פ : אל החלק החל השני. (י) מ : אלא על ידי. (יא) מ : וקורה לה צורתו. (יב) מ : ויהיה כהצלמנו. (יג) מ : וצלם האדם נוף. (יד) פ : כח אחר סכחי הגוף. (טו) מ : וגשמי בלוי. (טז) מ : חסר מן הטהורים עד הטהורים. (יז) א מ : לדבר צלם האדם. (יח) א : חסר כאן כל הענין מן כיון שאמר ביום השלישי תדשא הארץ דשא עד אבל בבריאת האדם יהיו מודים ויורעים. (יט) מ : שאין גדולי הארץ.

(¹) בראשית א' כ"ט. (²) שם ב' ז'. (³) שמואל א' ו' י"א. (⁴) בראשית א' י"א. (⁵) שם שם י"ב.

ולא חי ולא^א נזכר בו מעשה אבל הוצרך להיות קיומו על ידי דבר אחר ככריות^ב היום השלישי אשר אנו מדברים עליהם. וכן בכריות היום החמישי אשר ישרצו המים שרץ נפש חיה^ג. נתן רשות ובה למים להשריץ גופות כל החיה הרומשת ולא נתן במים כח לחלק את מיניהן ומפני זה אמר אחריו ויברא אלהים את התנינים הגדולים^ד. שחלקם למינים והקריבם את גופם. ואמר בהם ויברא ולא אמר ועש מפני שאין^ה חלקם בחיים חלק שלם אבל חיותם הוא כח חיות שאינה שלמה כי אין להם ריאה שיהיו מתנשמים^ו בה ואין להם כח לחיות תוצה מן המים כשאר בעלי חיים. והקב"ה ברכם בעת בריאתם ככתוב ויברך אותם אלהים^ז. ולא נזכרה ברכה בחיות ובבהמות^ח אלא בדיגים ומפני הכרחה ההיא היו שרציו^ט המים קימים בגזרת המבול ולא נמחו מן הארץ כאשר נמחה כל היקום אשר על פני האדמה. ועוד כי מפני הכרחה^י הזאת היום כל דגי הים ושרציהם סרים ורבים ויולדים בכל ימות השנה ככתוב סרו ורכו ומלאו את המים בימים^{יא}. וכן העופות יולדים ורבים בכל ימות השנה ככתוב והעוף ירב בארץ^{יב}. והיו הדגים והעופות נוהגים מנהג בני אדם^{יג} המזכירים בהם ודומים בענין הזה לבני אדם. והחיות והבהמות אשר לא ברכם האל אינם יולדים כי אם בזמנים ידועים מן השנה^{יד} כאשר גדולי הארץ אשר לא ברכם הכתוב אינם מזרעים כי אם בזמנים ידועים^{טו} מן השנה. וכמאמר החיות והבהמות מכריות היום^{טז} הששי הוא אומר תוצא הארץ נפש חיה למינה^{טז}. נתן כח ורשות לארץ להוציא גופי החיות והבהמות ולא^{יז} לתת בהם רוח חיים ולא לחלק את מיניהם. והקב"ה חלקם למיניהם ומסר רוח החיים בהם שלם ומלא ככתוב ויעש אלהים את חית הארץ למינה^{יח}. ולא אמר ויברא כאשר אמר^{יט} בשרציו המים מפני שרוח החיים^כ בכאן שלם ואינו להלן שלם. ותמצא כל הנופות אשר בארץ נבראים על ידי דבר והארץ או המים יש לאחד מהם כח להועיל ביצירת גלמיהם ואין להם כח להעמידם ולמסור בהם רוח חיים אבל הקב"ה נתן בהם רוח חיים מהם נבראה ומהם^{כא} בעשיה. וכן הוא אומר וישב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה^{כב}. ללמדך^{כג} שהנוף היה מן הארץ ורוח החיים נמסר מאת האלהים. ומפני שכא הכתוב להודיע^{כד} ההפך הגדול^{כה} אשר בין האדם ובין שאר כל הנבראים התחיל בכריאת גופו וגולמיותו אשר בהם הוא נמשל לכל יצורי הארץ כי גופו נברא מן הארץ כגופי העשבים והאילנות וגופי החיות והבהמות והוא^{כז} דומה בזה להם. והוא נפרש מהם

(א) פ' : ולא חי ולא נזכר בו. (ב) מ' : בכריות היום השלישי. (ג) מ' : והקריב את גופם. (ד) פ' : וחיותם כח חיות. (ה) מ' : שיהיו מתרומין בה ואין להחיות לתוצה מן כשאר. (ו) מ' : בחיות ובהמות. (ז) פ' : ולא נזכרה ברכות בחיות ובבהמות ומפני. (ח) מ' : שרציו המים קיימים בגזרת המבול ולא נמחה. (ט) מ' : חיו כל דגי הים. (י) מ' : מסר מן אדם עד אדם. (יא) מ' : מן שנה כאשר גדולי ארץ. (יב) מ' : בזמנים ידועים וכמאמר החיות. (יג) פ' : מכריות הששי. (יד) פ' : ולא לתן בהם רוח חיים. (טו) פ' : כאשר בשרציו המים. (טז) מ' : שרוח חיים בכאן שלם ואין להלן שלם. (יז) מ' : ומן בעשיה. (יח) מ' : ללמדך שהנוף היה. (יט) מ' : ההפך גדול. (כ) פ' : בכריות גופו אשר בהם. (כא) מ' : אשר אין בהן. (כב) מ' : והוא בזה דומה.

(1) כראשית א' כ'. (2) שם שם כ"א. (3) שם שם כ"ב. (4) שם שם. (5) שם שם. (6) שם יש כ"ד. (7) שם שם כ"ה. (8) קהלת י"ב ז'.

בנענין^א הזה עצמו מדרך אחרת שכל אחד מהם נברא על ידי דבר אחר מהארץ או המים אשר היה לו כח להועיל בהם והאדם לא היה כח לדבר בעולם להועיל בו ועל זה אמר הכתוב נעשה אדם בצלמנו. שלא יעלה בלבב הכריות ולא בהרהור מחשבותם שיש דבר בעולם שהיה לו כח להועיל במציאות צלם האדם אבל בכריאתו האדם יהיו מודים ויודעים שהקב"ה במאטרו הקרויש ומחשבתו הטהורה הצלים את צלמו והקרים^ב את גופו ככתוב נעשה אדם בצלמנו. אשר הוא מעיד על הצלמה ועל הגוף שהוא מעשה אלהים. ואמר אחריו כדמותנו להעידו על רוח החיים והנשמה הנסוטה בו שיש בה דמיון למדות הבורא מפני שהאדם מכין את מעשה הישמים והארץ ויש לו חלק מעט בחכמה והוא רודה ומושל על כריות הארץ ויש לו בזה חלקו בממשלה ושתיים מדות אלו שהן החכמה והממשלה הן מטרות הבורא. ומפני זה אמר הכתוב כדמותנו כתיבת כ"ף ולא אמר כתיבת ב"ית כאשר אמר בצלמנו מפני שתיבת כ"ף היא ממשלת דבר בכרך וידוע כי הנמשל אינו דומה לממשל מכל צד ולא כמו נכחו כאשר פרשו בעל"י המחקר. וכאשר תמצא כתוב והיה זרעך כעפר הארץ יא'. וכתוב כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככנפי הישמים וכחול אשר על שפת הים^ג. וכתוב וישמתי את זרעך כחול הים^ד. ואתה רואה י' טלא חפנים מעפר הארץ או כחול הים אין יכול אדם י' למנותו על אחת כמה וכמה עפר י' הארץ כלה והול הים וזרעו אברהם אבינו היו נמנים מקצתם כאשר נמנו כל שכני ישראל מכן עשרים שנה ומעלה^ה וכאשר נמנה שכמו לוי מכן חדש ומעלה^ו אבל לא נמנו עד סוף מנינם כי לא נמנו הנשים י' עם הלויים ולא נמנו עם ישראל הנשים ומן הזכרים מכן חדש ועד עשרים. ואע"פ שיש בין זה לזה הפרש גדול המשילם הכתוב זה אל זה כתיבת כ"ף ככתוב ושמתי את זרעך כעפר הארץ י' אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה^ז. וכן במקום הזה ואע"פ שיש בין הבורא והנברא הפרש גדול ורב אשר אין לו הקר המשיל הכתוב ביניהם כתיבת כ"ף כדי לפאר את האדם ולשבתו כאשר הוא מוסיף לוי' שבה ואמר ותחסרהו מעט מאלהים^ח. ואמר הכתוב נעשה אדם. ומלת אדם לשון יחיד ואחריו אמר וירדו^ט כדנת הים^י. בלשון רבים להודיע שכל הדורות אשר הם נכת להכראות ולצאתא לידי מעשה משישת ימי כראשית עד סוף העולם כלם היו במחשבה הקדושה עולים ועומדים בכת לפני המקום. ואמר אחר הפסוק הזה י' ויכרא

(א) מ: מהם הזה עצמו. (ב) מ: בדעת כריות. (ג) מ: אכל יהיו מודים. (ד) מ: והקרים את גופו. (ה) מ: על הצלם הגוף. (ו) מ: להעיד על רוח החיים. (ז) מ: חלק בזה. (ח) מ: וג' מדות אלו שהן החכמה והמחשבה והממשלה. (ט) מ: אינו דומה למשל. (י) מ: אנשי המחקר. (יא) מ: כעפר האדמות. (יב) מ: ואתה טלא חפנים. (יג) מ: אין אדם יכול. (יד) מ: כמה וכמה חול הים. (טו) מ: וירדו אברהם אבינו היה במנין קצתם כאשר נמנו וכל. (טז) מ: שבני לוי. (יז) מ: הנשים ומישראל מכן חדש ועד עשרים. (יח) מ: כעפר הארץ וכן במקום הזה. (יט) מ: כאשר הוא מוסיף לשבת לו שבת. (כ) מ: וירדו בלשון רבים. (כא) מ: מלצאת לידי מעשה. (כב) מ: אחר פסוק זה.

1) בראשית כ"ח י"ד. 2) שם כ"ב י"ז. 3) שם ל"ב י"ג. 4) במדבר א' י"ח. 5) שם ג' ט"ו. 6) בראשית י"ג ט"ו. 7) תהלים ח' י"ז. 8) בראשית א' כ"ו.

אלהים את האדם בצלמו¹. ולא אמר ויעש אלהים כאשר אמר בתחלת הפרשה נעשה אדם. להודיע כי אין האדם נמשל בכל הנכראים בארץ בששת ימי בראשית אלא במדות נופו בלבד ובכח חייו אשר הוא דומה בהן לחיות ולבהמות אבל במדות הנפשיות וכחותיו הרוחניים² אשר הוא דומה בהן למלאכים ולכריות העולם העליון לא נמסרו בו בששת ימי בראשית ומפני זה נזכר בפרשת יום השישי בכריאה אשר היא משמעת³ דבר עומד בכח או דבר שאינו שלם. ואמר ראשונה ויכרא אלהים את האדם בצלמו. כלשון יהיר. ואמר בצלמו. כלומר בצלם האדם להודיע שלא נכרא בו ביום השישי כי אם כחותיו הצלמיות אשר הם סדרך הגולם והנוף. ואמר אחריו בצלם אלהים כרא אותו⁴. להודיע שהקביה הצלים את צלמו ולא על ידי דבר אחר. ואמר בסוף הספוק זכר ונקבה ברא אותם⁵. מפני שאדם נכרא תחלה ואחריו חוה. ואמר ברא אותם. ולא אמר עשה אותם להודיע שאף חוה לא נשלמה כריאתה ביום השישי ואם נשלמה ביום השישי כי כן הוא האמת מפני שכיום השישי נשלם כל מה מעשה בראשית לא נזכרה השלמתה בפרשת היום כדי להודיע כבוד האדם אשר אינו דומה לכל יצוריו הארץ אלא בצורת נופו בלבד והוא נחשב עם יצורי העולם הזה במדות נופו ונחשב עם יצורי העולם והמלאכים במדות נפשו ונשמטו⁶ האלהית ומפני זה לא מנה הכתוב בפרשת היום השישי במדות האדם כי אם מדותיו אשר הן מענין העולם הזה אשר הן פריה ורביה ורדותו על החיות ועל הבהמות וכל אלו הן סמרות נפשו⁷. המתאוה ונפשו הבהמית ורוב החיות והבהמות דומין לאדם במדות האלה כאשר אמר בכרכתו ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה ורדו ברגת הים⁸ ובעוף השמים וככל היה הרומשת על הארץ⁹. ולא נזכר בכל אלו סדרה אחת במדות נפשו ההוגה כגון החכמה והבינה ויראת שמים ושמירת המצות אשר בהן יקנה חיי העולם הבא מפני שלא בא הכתוב בכאן אלא למנות מדות נופו וצלמו הנזכר יב בראש הפרשה.

ואחר שהשלים הכתוב את כרכת האדם בא לפרש את סוף המחשבה העולה בכריאתו. וסופה הוא¹⁰ שיהיה בנופו ונפשו חי וקיים בעולם הזה וישלם תעבור עליו מיתה ושיהיה מאכלו ממלא את החסרון החולף מנופו בכל יום עד שלא תגיע אליו חולשא ולא יקנה ויהיה מאכלו מפרי האדמה ומתנובתה והמחשבה הזאת תהיה נשלמת ומתקיימת בויד לעתיד לבוא ככתוב ויאמר אלהים הגה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ¹¹. ואמר בכאן זרע זרע. שיהיה מחלוף על הנוף הרב הנחסר בענינו ובצורתו¹² כאדם שהוא זרע זרע לקנות זרע כמותו. 80

(א) וכתותיו הרוחניות. (ב) אשר היא משמעת וכו'. (ג) א : כרייתת ביום השישי. (ד) היום השישי. (ה) חסר מן השישי עד השישי. (ו) נשלים מעשה בראשית. א : נשלמו כל מעשה בראשית. (ז) מ : לא נזכר השלמתה. (ז) מ : לכל יצורים. (ח) מ : נפשו ונשמטו האלהים. (ט) מ : ממדות המתאוה. (י) א : חסר מן הארץ עד הארץ. (יא) מ : ורדו ברגת הים וגו' ואין נזכר. (יב) מ : וזכר בראש הפרשה. (יא) א : וסופה היא שיהיה. (יד) א : ומתקיימת לעתיד לבוא. (טו) מ : הנחסר בענינו צורתו.

(1) בראשית א' כ"ז. (2) יום שש. (3) יום שש. (4) יום שש ביום. (5) יום שש כ"ט.

ובפרשת היום השלישי הוא אומר תרשא הארץ רשא עשב מזרע זרע¹.
 שהעשב הוא מוציא את הזרע ומזרעו ואינו הוא בעצמו חוזר זרע. וכן אמר בפרשת
 היום השלישי עץ פרי עושה פרי למינו אשר זרעו בו². מפני שזרעו הוא תולדה
 יוצאה ממנו. ובפרשת אדם הראשון³ הוא אומר ואת כל העץ אשר בו פרי
 עץ זרע זרע⁴. מפני שהוא עצמו נהפך ומתחלף אל⁵ צורת האבר הנהנה ממנו.
 והמאמר הזה יתקיים לעתיד לבוא כי כנ"ד הוא אומר בראש הפסוק הזה נתתי לכם.
 כלשון מעשה שעבר או שהיה נעשה מיד כאשר היה כל זה נתון להם⁶ ומסור
 בידם כמאמר הכרחה אשר ברכם כלומר הנה נתתי לכם בברכתי אשר ברכתי אתכם
 את כל עשב זרעי זרע ומפני זה בא כלשון שעבר. ובסופו הוא אומר לכם יהיה
 לאכלה⁷. בלשון דבר שהוא עתיד להיות⁸ והיה יכול לומר נתתי לכם לאכלה⁹ או
 לכם הוא לאכלה והיינו מכינים ממנו שהוא מאכלם מעת בריאתם וכשאמר לכם¹⁰
 יהיה לאכלה כלשון עתיד להודיע שהוא מבטיח על הדבר הזה לעתיד לבוא. ואמר
 אחריו ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה
 את כל ירק עשב לאכלה ויהי כן¹¹. ומן הכתוב הזה אתה רואה שכל החיות והעופות
 יהיו אוכלי עשב לעתיד לבוא כמשמע הכלל הזה שאמר ולכל חית הארץ ולכל
 עוף והוא כתוב תקף לכם יהיה לאכלה אשר הוא לעתיד. וכן הבטיחנו ויצרנו בעת
 הגאולה¹² שכל החיות והבהמות יהיו אוכלי עשב ככתוב ופרה ודוב תרעינה יחדיו
 ירבצו ילדיהן ואריה כבקר יאכל תבן¹³. ויהיה הקבי"ה בעת ההיא מאמץ את הבח
 המטיר אשר באדם עד אשר יהיה מחליף את המאכל ומבשל אותו ולא ישאר ממנו
 פסולת ולא שמרים אבל יחזרו אל צורת הדבר החולף מכלי"ב אבר וכמדתו לא
 פחות ולא יותר. ועל הענין הזה היה כח אדם הראשון קודם שחטא והכח הזה יקנה
 הגבורה הזאת לעתיד לבוא ויחזרו המקום למנהגו הראשון עם חדוש השמים והארץ
 ככתוב כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה¹⁴ ולא תזכרנה הראשונות ולא
 תעלינה על לב¹⁵. ויהיה החדוש בשמים שהככבים כלם יהיה אורם¹⁶ יזיר מאליהם
 ולא יהיה קנוי להם מאור החמה ככתוב והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה
 יהיה שבעתים כאור שבעת הימים¹⁷. כאשר אור החמה יזיר מאליו¹⁸ כן יהיה אור
 הלבנה מאיר מאליו ולא יהיה נפרש עליה מאור החמה כאשר הוא בעולם הזה
 ואור החמה יגדל וירבה עד שיהיה שבעתים מאורה שבזמן¹⁹ הזה. ואמר כאור שבעת
 הימים. שהאור יגדל ביום השביעי עד שיהיה כמדת האור בימי השבוע שעבר.
 ומפני שאור הלבנה לא יא קנוי לה ואור החמה יהיה מוסף וגדל לא יהיה אהר

(א) מ: ובפרשת היום הוא תרשא. (ב) א מ: ובפרשת אדם הוא אומר. (ג) מ: על
 צורת האבר. א: אל צורת הנהנה ממנו. (ד) מ: כי הוא אומר. (ה) מ: כל זה נתון לכם.
 (ו) מ: את כל עשב זרע. (ז) א: המר מן עתיד להיות עד בלשון עתיד. (ח) מ: נתתי
 לכם לאוכל. (ט) פ: וכשאמר להם יהיה בלשון עתיד השמיע הוא מבטיח. (י) מ: במשמע
 הכלל הזה. (יא) מ: בעת הגאולה. (יב) מ: מכל צד אבר וכמדתו ולא פחות. (יג) א מ:
 וארץ חדשה ויהיה החדוש. פ: וארץ חדשה ונוי. (יד) מ: יהיה אורן וזיר ולא יהיה קנוי
 להם. (טו) פ: המר מן מאליו עד מאליו. (טז) פ: מאורה בזמן הזה.

(1) בראשית א' י"א. (2) שם שם. (3) שם שם כ"ט. (4) שם שם. (5) שם שם ל'.
 (6) ישעיהו י"א ז'. (7) שם ס"ה י"ג. (8) שם ל' כ"ג.

מהם לוקה לעולם בימיס'א הם ככתוב לא יבוא עוד שמשך וירחק לא יאסף¹. אמר לא יבוא עוד שמשך. לא תבוא עוד² הלכנה לעמוד נגד עיני בני האדם עד שתחטיר אור החמה מהם ויהיה דומה להם שהשמש באה כאשר³ הענין הזה גורם לקות החמה בזמן הזה. וירחק לא יאסף. לא תהיה צלד הארץ עומדת בין השמש ובין הירח עד שיהיה אור החמה נמנע מלהגיע אל הלכנה ויהיה הירח מחשיך ויהיה אורו⁴ נאסף כאשר הענין הזה גורם לקות הלכנה בזמן הזה. ואמר בסופו כי ימי יהיה לך לאור עולם⁵. שהאור יהיה נמצא בעולם כיום וכלילה כענין האור אשר בעולם העליון ולא יהיה חשך כלילה אלא אור שהוא דומה לאור היום בזמן הזה ואור היום בעת ההיא יהיה מוסף שבעתים על אור היום בזמן הזה. אלו הם חדושי השמים. ויהיו חדושי הארץ שלא יהיה בין אחד ממיני החיות והבהמות ובין מין אחר שום תחרות ולא שגאה ככתוב וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ורמק⁶. וכתוב וישעשע יונק על חור פתן⁷. ואף האילנות והעשבים לא יהיה בהם⁸ דבר שיהיה מזיק לבריות. ואינו צריך לזכור בקוץ הר הזתים ככתוב ונכקע הר הזתים מחציו⁹. מפני שהאבנים וההרים יכולים להבקע בזמן הזה ואין בהם¹⁰ חדוש ועל זאת לא זכרתי אותה ולא כל הדומות לה אבל ספרתי דברים חדשים שאינם מנאגס העולם הזה. וכל החדושים האלה היו נבראים ועומדים לפני המקום מששת ימי בראשית כאשר אמר שלמה יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא כבר היה לעולמים אשר היה¹¹ מלפנינו¹². אמר שלמה יש לך דברים שיהיו בעיניך חדשים כיום הנאולה ואינם חדשים אבל בראים היו עם בריאת אדם הראשון אשר היה¹³ לפנינו¹⁴. וכן הוא אומר לעולמים אשר היה מלפנינו. והיה לו לומר אשר היו מלפנינו ולא אמר כן מפני שהוא מדבר על ימי בראשית ועולם אדם הראשון ומצאו הכתוב אומר בפרשת¹⁵ היום הרביעי ויעש אלהים את שני האורות הגדולים¹⁶. קראם גדולים כצורתם העתידה להיות כימי המשיח. ואחריו אמר י' את המאור הגדול ואת המאור הקטן¹⁷. על דרכם בעולם הזה. וכן הוא אומר בפרשת היום השביעי ויכל אלהים כיום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבות כיום השביעי¹⁸. שני ענינים שנכלה ושבח ולא ברכו על כל זאת אבל ברכו וקדשו בסף הפרשה על כל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות. אשר בראם והעמידם ככה בששת ימי בראשית להוציאם לידי מעשה כיום השביעי¹⁹ ככתוב ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות²⁰. והמלאכה אשר ברא להוציא²¹ למעשה היא החדושים

(א) מ: לוקה לעולם בימיס'א הם ככתוב. (ב) פ: לא תבוא הלכנה לעמוד נגד עיני האדם. מ: כנגד עיני בני אדם. (ג) מ: כאשר הענין הזה גורם לקות. (ד) א מ: לא תהיה הארץ עומדת. (ה) מ: ולא יהיה חשך לילה. א: חושך הלילה. (ו) פ: ממיני חיות ובהמות ובין מין אחר. מ: ובין מין אחר. א: ממיני החיות והבהמות שום תחרות. (ז) פ: לא יהיה לחם דבר. (ח) פ: ואין מותם חדוש. פ: שאינם מנאגס העולם הזה. (י) א: אשר לפנינו. (יא) מ: אשר היו לפנינו. (יב) א: חסר מן לפנינו עד מלפנינו. (יג) א מ: הכתוב אומר כיום הרביעי. (יד) א מ: ואמר אחריו. (טו) א מ: כיום השביעי שנכלה ושבח. (טז) מ: כיום שבת. (יז) מ: להוציא למעשה החדושים האלה.

(1) ישעיה טו כו. (2) שם שם. (3) שם ו'א ו'. (4) שם שם ח. (5) זכריה י"ד ד'. (6) קהלת א' י'. (7) בראשית א. ט"ז. (8) שם שם. (9) שם כ' כו. (10) שם שם ג'. (11) ישעיה ס"ג כו. (12) שם שם ט"ז. (13) שם שם ט"ז. (14) שם שם ט"ז. (15) שם שם ט"ז. (16) שם שם ט"ז. (17) שם שם ט"ז. (18) שם שם ט"ז. (19) שם שם ט"ז. (20) שם שם ט"ז. (21) שם שם ט"ז.

האלה אשר יהיו בימי המשיח וזמן היום השביעי¹ מימות העולם. והענין הזה כלל כו הקב"ה את כל מעשיו ושכחו מאד ככתוב וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד¹. ואנו רואים מכל הענינים האלה² אשר הקדמוני כי כל פרשת בריאת האדם הנזכרת בפרשת היום הששי³ לא באה אלא להודיע בריאת צלמו בלבד וכח מדותיו אשר הוא דומה בהן ליצורי העולם החתהון ולא נזכר בה אהת טמדותו הרחניות מסני כבוד הפרש אשר בין נשמת האדם ובין רוח החיים אשר בשאר בעלי חיים. והפרש הזה הוא שנשמת האדם קימת ויהי יאם נופו סת⁴ ונפטר מן העולם ושאר בעלי חיים רוח חיהם מתה⁵ ונספרת עם גופם ומסני זה לא נזכרה יצירתו נשמתו החיה עם הדרות⁶ המתים עד ששלמו ימי המעשה אשר הם ימי המתה ונזכרה היום השביעי אשר הוא יום החיים.

ואתה מוצא כשהשלים הכתוב פרשת מעשה בראשית ופרשת היום השביעי וזב להודיע את תולדות העולם הזה ולפרש את מנהג הדרות טהום הראשון והלאה ככתוב⁷ אלה תולדות השמים והארץ בהבראס². חזר לפרש דרך יצירת האדם עד סופה⁸ ככתוב ויצר יי אלהים את האדם עפר מן האדמה³. ואתה יכול לדרוש מכאן סדר בריאת שלש כחות אשר לנפש האדם והן נפשו המתאוה ונפשו החיה ונפשו הדברנית על הדרך הזה. כתחלה הוא אומר בפרשת היום הששי ויברא אלהים את האדם בצלמו⁴. על יי בריאת נפשו המתאוה והצטחה אשר הוא בה מתאוה כל האוות העולם הזה ואוכל ושוחה וסרה⁹ ורכה ואלו הן מדות צלמו אשר החיים והמתה נאמרים¹⁰. על הצלם ככח ומדותיו¹¹ הללו הוא דומה בהן לצמח האדמה. וכנאן הוא אומר ויצר יי אלהים את האדם. על יי יצירת נפשו הבהמית והחיה והיא נקראת הנפש היצירת והנפש הטבעית וככח הנפש הזאת תהיה הקנאה והחמיה¹² והגבורה וההליכה ממקום למקום ואלו הן מדות הנפש אשר החיים והמות נאמרים עליה במעשה והאדם¹³ במדות הללו הוא דומה לחיות ולבהמות ולשאר בעלי חיים. ואמר אחריו ויפח באפי נשמת חיים⁵. על בריאת נפשו ההוגה והדברנית אשר בה האדם יכול להבין דברי החכמה ויראת השם ועסקי התורה והמצות המביאים לחיי העולם הבא וכמדות הנפש הזאת האדם דומה למלאכים וליצורי העולם העליון וכנפש הזאת נשלם מעשה האדם ונהיה ככתוב ויהי האדם לנפש חיה⁶. ובעלי החיים בעולם הזה הם ארבעה מינים דני הם ועוף השמים ובהמת הארץ¹⁴ והאדם. והחיים נאמרים

(א) מ: וזמן היום הוי. (ב) פ: מכל הענינים אשר הקדמוני. (ג) מ: בפרשת היום זי.
 (ד) א: ואם נופו סת ושאר בעלי חיים. (ה) ה: מתה עם גופם. (ו) מ: מתה ונספרת עם גופו.
 (ז) מ: לא נזכרת יציאת נשמתו. (ז) פ: עם הרוחות המתים. (ח) מ: ונזכרים יום השביעי
 אשר יום החיים. פ: אשר הוא היום יום החיים. (ט) פ: ככתוב ויצר יי אלהים את האדם
 עפר מן האדמה ככתוב אלה תולדות השמים והארץ חזר לפרש. י: מ: דרך יצירת האדם עד
 סופו. (יא) א מ: בצלמו בריאת נפשו. (יב) פ: וסרה ורכה. (יג) א מ: נאמר על
 הצלם. יד: פ: ובמדותיו הללו הוא דומה בהן. טו) מ: על ידי יצירת נפשו. טז) פ: מ:
 הקנאה וחמה והגבורה. (יז) א מ: והאדם דומה במדות האלו. יח) מ: ובהמת
 האדם והאדם.

¹ בראשית א' ל"א. ² שם ב' ד'. ³ שם ג' ד'. ⁴ שם א' כ"ו. ⁵ שם ב' ז'.
⁶ שם שם.

עליהם בכתוב על נ' שמות. נפש חיה. ורוח חיים. ונשמת חיים. כל ארבעה מינים נקראים נפש חיה. על דגים ועופות הוא אומר ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף על הארץ.¹ ועל החיות הוא אומר תוצא הארץ נפש חיה למינה.² וכאדם הוא אומר ויהי האדם לנפש חיה.³ ותמצא מזה כל ד' מינים נקראים נפש חיה. והעופות והחיות יש להם רוח חיים ככתוב ויבאו אל נח אל התיבה שנים שנים⁴ מכל הבשר אשר בו רוח חיים.⁵ והבאים אל נח אל התיבה עם האדם היו עופות וחיות. ומפני שכלל ואמר מכלי הבשר אשר בו רוח חיים. אמרנו על הדגים אשר לא באו אליו הם נקראים נפש חיה ואין בהם רוח חיים והעופות והחיות נקראים נפש חיה ויש בהן רוח חיים והאדם יש לו מעלה שלישית והיא נשמת החיים הנפוחה בו. ותמצא האדם נקרא נפש חיה ויש לו רוח חיים ונשמת חיים וכמיתתו האדם תאבד רוח החיים אשר בה הוא נכלל עם חיות ועופות ותשאר נשמת החיים אשר יקבל בה שכר מעשיו אם טוב ואם רע. ואמר הכתוב ביצירת האדם ויפה באפיו נשמת חיים.⁶ הלזה החיים אל הנשמה מפני שנשמת האדם היא בעצמה חיה בנדר צורתה וכעקר יצירתה ואין המות נוגע אליה אבל הגוף הוא מת כשיתיה הרוח אשר הנשמה מתנשמת בו יוצא מן הגוף. ועל שאר בעלי החיים הוא אומר כל אשר נשמת רוח חיים באפיו.⁷ הלזה החיים אל הרוח והנשמה מפלה לרוח⁸ וכאבירת הרוח תאבד החיים הנלוים אליו ותאבד הנשמה הנדבקת אל הרוח. וזה מנהג מיתת שאר בעלי חיים וגם מיתת הרשעים מבני אדם ככתוב כאשר ראיתי חורשי און וזורעי עמל יקצרוהו מנשמת אלוה יאבדו.⁹ לא אמר הנשמה תאבד מהם אבל הם יאבדו מהיות להם נשמת אלוה שהיא נשמת חיים. ועל הצדיקים הוא אומר ונשמת ישרי תחינו.¹⁰ ובמקום אחר הוא אומר ונשמת ישרי תחינו.¹¹ להודיעך שהנשמה אשר בה יקנה האדם החכמה והבינה היא נשמת החיים אשר בה יזכה לחיי העולם הבא. ויכול אתה לוטר שאמר במיתת המבול נשמת רוח חיים. לכלול האדם והבהמה והעוף אשר נמחו אזי מימי המבול ואמר נשמת על האדם ורוח על הבהמה והחיות והעופות כי נפש האדם נקראת נשמת חיים ונפשי חיות ועופות נקראת רוח חיים וכשאמר נשמת רוח חיים כלל כל בעלי חיים אשר על הארץ. ואמר בסוף הספוק ויהי האדם לנפש חיה. על הגוף ועל הנשמה מחוברים יחד כי כן אנו מוצאים הנפש נאמרת על הגוף החי ככתוב ועל הנפשות י' אשר היו שם.¹² והם הגופות החיות או האנשים אשר היו שם. וכתוב והנפש האוכלת ממנה עונה ט' תישא.¹³ ואין הנשמה אוכלת אבל החי הוא האוכל. וכן הוא אומר על האדם ועל הבהמה בכלל אחד נפש כל בשר.¹⁴ ונפש

(א) רוח חיים ונפשות חיים. (ב) כל ארבעה נקראים. (ג) וכל עוף יעופף על הארץ. (ד) חסר מן לנפש חיה עי' לנפש חיה. (ה) חסר מן אל החכה עי' אל התיבה. (ו) ואמר כל הבשר. (ז) ונשמתו תאבד החיים. (ח) ובמיתת האדם תאבד רוח רוח החיים. (ט) הגוף הוא מה אשר הנשמה מתנשמת בו והוא יוצא. (י) והנשמה מפלה לרוח. (יא) ועל הצדיקים ונשמת ישרי. (יב) אשר נמחו במבול. (יג) כי נפש האדם חיים. (יד) כי כן אנו מוצאים. (טו) ועל הנפש אשר היו שם. (טז) האוכלת ממנה ואין הנשמה אוכלת.

(1) בראשית א' כז. (2) שם שם כ"ד. (3) שם ב' ז'. (4) שם ד' ט"ו. (5) שם ב' ז'. (6) שם ז' כ"ב. (7) איוב ד' ח' וט'. (8) שם ל"ג ד'. (9) שם ל"ב ח'. (10) במדבר י"ט י"ח. (11) ויקרא ז' י"ח. (12) שם י"ז י"ד.

כל חי¹. ואמר בתחלת הפסוק וייצרא יי אלהים את האדם עפר מן האדמה². לברר לך ולקרבו³ בדעתך שהקב"ה בכבודו בירר את העפר אשר נוצר ממנה האדם להיות העפר ההוא ניכר מן האדמה אשר נבראו ממנה שאר בעלי חיים כדי שיהיה העפר⁴ הברור והמוכתר מתנכר וידוע לעתיד לכוא להלכישו כעת תהיה המתיס הצורה והנשמה אשר היה לבוש מקדם ועל זה הכריז עלייך ואמר עפר מן האדמה. נבחר וידוע. וכישאר בעלי חיים אמר ויצר יי אלהים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים⁵. בלא בחירה ובלא בירור. וכן הוא אומר לאדם כי עפר אתה ואל עפר תשוב⁶. מן העפר אשר אתה נבראת אליו תשוב לתהיה המתיס.

10 ואתה יכול לדרוש את הכתובים האלה על דרך אחרת⁷ ותאמר ויברא אלהים את האדם⁸. הוא אמר על הדורות מאדם הראשון עד המבול כי כן כתוב בנזרת המבול אמחה את האדם אשר בראתי⁹. ולא אמר אשר עשיתי. כאשר אמר לפניו וינחם יי כי עשה את האדם¹⁰. ללמדך שביראת האדם הנזכרת במעשה בראשית היא על דור המבול. ואמר וייצרא יי אלהים את האדם. על הדורות מן המבול ועד מתן תורה ובדורות האלה כתוב כי יצר לב האדם רע מנעוריו¹¹. כי דורות היצירה¹² אלו התחילו מן ימי המבול. ואמר ויפח ויפח באפיו נשמת חיים¹³. על הדורות¹⁴ ממתן תורה עד המשיח והתורה שהיא נקראת חיים. ככתוב כי חיים הם למיציאתם¹⁵. ואמר ויהי האדם לנפש חיה¹⁶. על זמנו של משיח בן דוד לתהיה המתיס וכעת היא תהיה¹⁷ נפש האדם אשר היא נשמתו¹⁸ וגופו מחיבור יחד חיים בעולם הזה.

וכשהשלים הכתוב לספר דרך יצירת האדם¹⁹ עד סופה התחיל לפרש²⁰ תולדות העולם על דרך אחרת ומענין אחר. ואמר וישע יי אלהים בן כעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר²¹. ואחריו כתוב ויקח יי אלהים את האדם וינחהו בן ערן לעבדה ולשמרה²². זהו יסוד פירוש עמידת האדם בן ערן. והוצרך הכתוב לשנות ולשלב בדבר ולומר וישם. ויקח. וינחהו. והיה מססיק²³ לו וישם לבדו אשר הוא כתוב בראשונה אלא ששנה בדבר הזה לפרש שלשת הענינים אשר יעברו על האדם בן ערן.

(א) א מ: בתחלת הפסוק את האדם עפר מן האדמה. (ב) א: לברך לך שהק. מ: לברך לך וליקרי בדעתך. (ג) א מ: שיהיה הברור והמוכתר. (ד) מ: הכריז עלייך הפסוק אין האדם עפר מן האדמה. מ: עפן מן נבחר וידוע. (ה) א: מן האדמה בלא בחירה. (ו) פ: וכן הוא אומר כי עפר אתה. (ז) א מ: אשר נבראת. פ: מן העפר אתה נבראת אלא תשוב. (ח) א מ: לפרש את הכתוב הזה. ט) א מ: על דרך אחר. י) פ: הוא דור המבול. יא) מ: וייצר את האדם. יב) א מ: כי דורות אלו התחילו. יג) א מ: על התורה שהיא חיים. פ: ויפח באפיו ונשמה יי על הדורות ממתן תורה. יד) מ: תהיה נפש האדם. טו) פ: אשר היא נשמתו וגופו. טז) א מ: דרך יצירת האדם התחיל לפרש. יז) פ: התחיל לפרש העולם. יח) מ: זכו פירוש עמידת האדם. פ: זהו פרישת עמידת האדם. יט) מ: והוא מססיק לו וישם לבדו אשר כחב בראשונה. א: וישם ויקח וינחהו לפרש שלשת הענינים.

(1) איוב י"ב י'. (2) בראשית ב' ז'. (3) שם שם י"ט. (4) שם ג' י"ט. (5) שם א' כ"ז. (6) שם ז' ז'. (7) שם שם ז'. (8) שם שם כ"א. (9) שם ב' ז'. (10) כשלי ד' כ"ב. (11) בראשית ב' ז'. (12) שם שם ח'. (13) שם שם ט"ו.

ראשונה אמר וישם שם את האדם אשר יצר. על החלת יצירתו אשר העמד בה בנן
 ערן כדי להיותו חי ולא תחול עליו מיתה. וכשסרה ואכל מן העץ אשר הוזהר^א עליו
 למאכלו הוציאו מן ערן ככתוב ויקח^ב יי' אלהים את האדם. שנתפיש בעון אשתו
 אשר אמר בה^ג ותקח מסריו ותאכל^ד. ואמר אחריו וינחהו בנן ערן. שהוא עתיד אם
 הוא מתקן את מעשיו לתזור לגן ערן ולנוח בו. וכתוב וינחהו חסר כדי שיהא האדם⁵
 ממלא את החסרון הזה במעשיו הטובים ובהם יזכה לגן ערן. ואמר בסוף
 הפסוק לעבדה ולשמרה. על שני הענינים אשר בהם הצדיקים יורשים חיי העולם
 הבא. לעבדה על עבודת התורה ויראת שמים^א אשר הוא זוכה לחיי העולם הבא.
 ולשמרה שהזכות הזו שמור לו עד שיהיה עולה מקברו ויהיה חי עם החיים לימות
 המשיח. וכתוב ויצמח^ב יי' אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל^ג.¹⁰
 והוה דרך צמח האדמה לעתיד לבוא אשר יהיה כלו טוב למאכל ולא ימצא צמח
 מצמחי האדמה שיהיה מניק אפילו במראית העין והוה שאמר נחמד למראה וטוב
 למאכל. שהוא טוב ונחמד מכל צד ומכל דרך והוה החדוש אשר יהיה בצמח האדמה
 בימות המשיח. ואמר ועץ החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע^ד. עץ החיים הוא
 העץ אשר בו החיים והבינה וההכמה^א והאור וכל המדות^ב הטובות ואין בו מדה אחת¹⁵
 שאינה טובה ומשובחת והזוכה לעץ^א הזה הוא זוכה למעלת העולם העליון והמלאכים.
 ועץ הדעת טוב ורע. הוא העץ אשר הזוכה בו והמתחבר אליו הוא טבין וחושש
 בכל תמורי העולם אשר הם מתחלפים בו^א שהם טוב ורע וחיים ומות וכל הדומה
 להם. והקדמונים פירשו עץ הדעת מלשון^א הדעה והבינה. והגנון בעיני לפרשו מלשון
 החישא וההרגשה חצוב מן^ב יודע בהם את אנשי סיבות^ג. ויהיה הדעת דעת הגוף¹⁶
 ואינו רואה לפרשו מלשון הדעת והבינה מסני שהמלאכים יודעים הטוב^א והרע ואינם
 חוששים ברע ולא נוגעים בו והאדם דומה למלאכים בדעת הטוב והרע והוא נפרש יד
 מהם שהטוב והרע טהנים ומזיקים בנופו ואינו כן במלאכים. ולא תוכל לאמר שאדם
 הראשון^א לא היה מכיר בין טוב לרע כי הקב"ה נפח בו נשמת חיים ובה נתמלאה
 צורתו ובה הוא הגנה ומדבר ונפרש מן הבהמות והחיות ודומה למלאכים ואם לא²⁵
 היה מכיר בין טוב לרע לא היה ראוי לאזהרה^א ולא למצוה שיהיה^ב עניש עליה או
 מזוכה בה עד שיאמר לו אכול ולא תאכל כי אין הקב"ה מזהיר ולא מצוה ולא
 מעניש ולא מזכה אלא לבעלי הדעת המבינים בין טוב לרע והדבר^א הזה ברור הוא
 וידוע לכל אדם ואין להאריך בו. וכן תהיה מפרש וידעו כי ערומים הם⁵. והכירו
 הזיקת האור עליהם והרגישו שהם ערומים. ויתפרו עלי תאנה⁶. להרחיק ההזיק³⁰

(א) אשר הוזכר עליו למאכלו והוציאו. א: אשר הוזהר עליו הוציאו. ב) א מ א :
 ויקח את האדם. ג) א: אשר אמר ותקח מסריו. ד) א: ויראה השם. א מ: ויראת שמים
 זוכה. ה) א: לחיי העולם ולשמרה. ו) א: והבינה והאור. ז) א: והבינה והתחב והאור.
 ז) א: וכל המדות ואין בו. ח) מ: והזוכה לעת הזאת. ט) מ: ועד הדעת. י) א: הם
 מתחלפים בה שהם טוב ורע. מ: מתחלפים בו ורע. א: בו שהם זרעו חיים ומות.
 יא) א מ: מלשון הבינה והדעה. יב) א: מן יודע בהם. יג) א מ: יודעים טוב ורע.
 יד) א: והוא הנפרש מתוך. כו) מ: לומר שהאדם לא היה מכיר. כז) מ: לא היה
 ראוי להזהרה. יז) מ: שתחיה עניש עליה או זוכה בה. יח) א: והדבר ברור הוא.

¹ בראשית ג' ו'. ² שם כ' ט'. ³ שם שם. ⁴ שופטים ה' ט"ז. ⁵ בראשית ג' ז'.
⁶ שם שם.

מהם. ואילו היה פירושו מלשון הדעה כגון ויבינו היה לו לומר ויראו כי ערומים הם כי הכנת העירוס היא בראית^א העינים. ואניכ אומר שכל פועל ידע אשר כפרשה הזאת הוא מענין חששא והכרת הדיוק^ב אבל יש מקומות שהוא שמד מענין בינה ומפני שהפועלה הוה משמע שני פעמים ככלי השמות הנאמרים בשחוף משם בא הנחש להשיא את האשה ולשכשכ^ג עליה כי היא הבינה מן הדעת דעת^ד הגוף אשר היא החששא והנגיעה כאשר החמירה על עצמה ואמרה לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו^ה מן תמתן^ו. והוא אמר לה והייתם כאלהים יודעי טוב ורע^ז. היוודעים מה שעתיד להיות מן המוב ומן הרע ועל זה נקרא שמו נחש שהסית את האשה לעונן ולנחש. וכחוב ויצו יי^ח אלהים עלי האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל^ט. וכיון שאמר לו הקב"ה מכל עץ יי^י הגן אכל תאכל הבטחיתו והתיר לו שיאכל מעץ החיים מפני שעץ החיים הוא בכלל עצי הגן אשר אמר עליהם מכל עץ הגן יב ואמר אכל תאכל ב^י פעמים. אכל על עץ הדעת אשר אכל ממנו לאלתר תאכל על עץ החיים אשר הוא עתיד לאכול ממנו ומפני^י זה הכיאו בלשון העתיד להיות. ואנו מוצאים פעולת^י צוה כשהיא באה לצוות בעשה היא משתמשת באת. כגון ויצו את אשר על ביתו^י לאמר מלא את אמתחת האנשים אכל^י. ואינה משתמשת^י בעל אלא כשהיא באה ללא תעשה. כגון כי מרדכי ציוה עליה אשר לא תגיד^י. וכשנאה הפועלה^י הזאת בכאן משתמשת בעל ובאו אחריה שני דברים. הא' משמעו עשה והוא אכל תאכל. והשני משמעו לא תעשה והוא לא תאכל ממנו^י. למדנו שאין המצוה אלא לאזהרה והאמירה אשר לפניה היא הבטחה בטה שהוא עתיד להיות ומפני זה אמר מכלי^י עץ הגן וכלל את כל העץ ואמר אכל תאכל. אכל על עץ הדעת שאכל בטעות ובפשע^י וכאשר אמר עליו ביום אכלך ממנו מות תמות^י. תאכל על עץ החיים אשר הוא^י עתיד לאכלו. ואמר מות תמות. כדי שתהיה^י מבין ממנו ב^י ענינים. האחד שהוא גורם למות מענין העץ ומטעמו לא משום עונש העון כגון האומר אל תגע באשכ^י מן תכוה והנגיע כאש אינו נכוה משום שעבר על האזהרה אלא מפני שכל הנגיע כאש דרכו להכות ועל הענין הזה הבינה האשה את האזהרה. והענין השני שיהיה עונש^י מיתה מפני שעבר על מצות המקום והוא האמת ועליו^י כר שנה הכתוב מות תמות. מות^י כה על עונש העון אשר נמח^י בו כל היקום.

(א) פ: היא בראית העינים. (ב) א מ: ואנו אומרים שכל פעל ידע. (ג) מ: והכרת החוקה. (ד) א מ: שהוא מענין בינה. (ה) מ: שהפעולה משמעת. (ו) מ: שני פעמים כפול השמות. א: כשמות הנאמרים. (ז) א מ: ולשכשכה. (ח) א מ: דעת אשר היא חששא ונגיעת. ט) פ: ולא תגעו בו והוא אמר לה. (י) פ: את האדם. (יא) א מ: מכל עץ הבטחיתו. (יב) א מ: מכל עץ הגן ב^י פעמים. (יג) א מ: ומכל ה הביאו. (יד) א: ואנו מוצאים פועל צוה כשכא לצוות. (טו) פ: על ביתו מלא. (טז) א: ואינו משתמש בעל אלא כשכא. מ: ואינה משתמשת בעל כשהוא באה. (יז) א: וכשכא הפעל הזה בכאן משתמש בעל ובאו אחריה. (יח) א מ: ומפני זה אמר אכול על עץ הדעת. (יט) מ: ובפשע כאשר אמר עליו. (כ) א מ: שחאו עתיד לאכלו. (כא) מ: כדי שתבין ממנו. (כב) פ: אל תגע בכאש מן הכוה. (כג) א: שיהיה עונש מיתה. (כד) פ: ועל שנה הכתוב. (כה) מות תמות על עונש העון. (כו) מ: אשר נמחו כל היקום.

(^א) בראשית ג' ג'. (^ב) שם שם ה'. (^ג) שם ב' מ'. (^ד) שם מ'ד א'. (^ה) אסתר ב' י'. (^ו) בראשית ב' י"ז. (^ז) שם שם.

תמות^א על המיתה הגזורה על כל חי עד היום הזה. וכשאמר הקב"ה מות תמות והיה אדם הראשון ענוש מיתה^ב מיד אמר לא טוב היות האדם לבדו^ג. מפני שנגזרה עליו מיתה ואם יהיה לבדו וימות יכרת זכר האדם מן העולם ועל זה^ד אמר אעשה לו עזר כנגדו^ה. שיהיה עוזר לו להוציא זרע שיעמדה בעולם כנגדו. ואמר אחרייו ויצר יי אלהים מן האדמה כל חית השדה^ו. וכתבו חסר כיו"ד אחד מפני שרוח חיותן חסרה מרות חיותו של אדם אשר נכתב בו ויצר^ז בשני יודי"ן. לראות מה יקרא לו^ח. להראותו מה שהוא עתיד לקרות לזרעו כימי המבול ומשום זה לא נזכר בו שרצי המים כי לא עברט עליהם מי המבול. ומפני שכלל ואמר כל חית השדה וכל עוף השמים. למדנו שהראה ל אדם הראשון כל החיות וכל העופות העתידות להבראות וכתוכן החיות והעופות העתידות לבא עם נח אל התיבה ככתוב ויבא אל האדם^ט. אף הכאים עם יי האדם אל התיבה וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה^י. שהכיר האדם החיות והעופות אשר הן עתידות להחיות בתיבה. ויקרא האדם שמות^{יא}. שלמדו הקב"ה שבעים לשון שהן עתידין להיות וקרא כל מין ומין בשמו על שבעים לשון ועל זה אמר שמות אחר שאמר בתחלה וכל אשר יקרא לו האדם יי נפש חיה הוא שמו. שמו שהכירו שהוא מכאי התיבה. שמות על שבעים לשון. ולאדם לא מצא עזר כנגדו^{יב}. שאין מין בעולם מבעלי חיים שהוא יכול לעזור למין אחר בהקמת זרעו ואפילו הם מתערבים בזרע אין יוצא מכניהם אלא מין מעורב משניהם שאינו דומה לאחד מהם ואף המין הזה המעורב אינו יכול להזריע ולא לקים את מינו וכאשר אתה רואה בשני מיני הפרדים אשר האחד יי מהם הוא מהרבעת החמור על המוס והשני מהרבעת המוס על האהון ואינם מזריעים יי. ואמר ויפל יי אלהים חרדמה על האדם מ ויישן^{יג}. שישן שינה שבטל בה מעשה כל אחד מכתותיו התיכונים ולא היה אחד מן מהם משמש דבר משמושי הגוף. כי השינה היא על שתי מעלות. יש שינה שיהיו כחות הגוף התיכונים משמשים ועושים את מעשיהם ומבשלים את המאכל אשר בנוף ומראים חלומות ומצירים למראית הלב צורות שהן עתידות להיות או צורות הרהור והבל וזו יי נקראת שינה ותנומה. ויש שינה שיהיו בה כל כחות האדם התיכונים והחיצונים כגלים ונפטרים משמושם ומעשיהם וזו נקראת חרדמה ככתוב^{יד} וישכב וירדם^{טו}. שכבלה כח נבואתו ולא היה יכול לראות סוף הצער אשר

(א) מ: תמות המיתה הגזורה. (ב) א מ: חסר מן ענוש מיתה עד עליו מיתה. (ג) פ: ועל זה אעשה. (ד) פ: שיהיה עוזר להוציא. (ה) מ: שיעמוד בע"ז כנגדו. (ו) א מ: חסר יוד אחד. (ז) א: מדות חיותו של אדם. פ: מדות חיי האדם. (ח) א מ: לא נזכר שרצי המים. (ט) א מ: כי לא עמד עליהם. (י) א מ: שהראה לו כל העופות וכל החיות. (יא) פ: הכאים אל התיבה עם האדם. מ: הכאים על התיבה. (יב) א מ: אשר יקרא לו האדם הוא שמו שהכירו. פ: כל אשר יקרא לו הוא שמו שמו שחברו. (יג) א מ: אשר הוא מרבעת החמור והמוס והשני מהרבעת מוס על אהון. (יד) פ: שאינם מזריעים ויפל יי. (טו) א מ: על האדם וישן שינה. (טז) א מ: ולא היה אחד משמש דבר. (יז) א מ: כי השינה על ב' מעלות. (יח) מ: והיא נקראת. פ: וזו נקראת. (יט) פ: ככתוב וירדם.

(1) בראשית ב' י"ח. (2) שם שם. (3) שם שם ו"ט. (4) שם שם ו'. (5) שם שם ו"ט. (6) שם שם. (7) שם שם. (8) שם שם כ'. (9) שם שם. (10) שם שם כ"א. (11) יונת א' ה'.

היה בו כדרך כל הנביאים וכן היתה שינת אדם^א הראשון שינת תרדמה שכמל בה מעשה כל כחיותו. ויקח אחת מצלעותיו^א. שבמלכ ממנו הכח המציר אשר היה מחליף את המאכל בנופו אל צורת הדבר החולף מכל אבר ואבר. וקרא אותו צלע מפני שהוא אחד מדי הכחות אשר הן מקיימות את הגוף והן לגוף כצלעי הננין המעמידים אותו ולא נשאר מן הכח הזה כי אם כח^ב ההמרה אשר הוא ממיר את צורת המאכל ואינו יכול לרמותו מכל צד בדבר^ב הנחסר מן הגוף. ואמר ויסגור בשר תחתנה^ב. ישמט באדם תחת הכח הזה כח^ב הזריעה הנקראת^ב בשר ככתוב אך עצמי ובשרי אתה^ב. שהיה קרובו ומזרעו ואברי הזרע נקראים^ב באיש בשר ככתוב רר בשרו את זובו^ב. ואמר ויבן יי^ב אלהים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה^ב. ולא אמר ויצר ולא ויעש מפני שאין הכח הזה צורת האשה ממש ואילו היתה האשה כלה נוצרת מן הכח הזה היתה צורתה קימת לעולם^ב שהיה הכח הממיר בה מלא בכל כחו ועל זה אמר ויבן שהכח הזה הוא יסוד בנין האשה וכל כחות האדם מסיסות עליו והוא כח^ב יתרה באשה לרכויו הזרע וגדולו. ואנו^ב מוצאים^ב כי הזרע מתגדל בכטן האשה ומתרכב ונוון מרם הוסת עד שיתיצרו כל אברי הילד הן זכר הן נקבה והוא כל ימי עמרו בכטן אמו נהנה מרם הוסת והוא מאכלו ומשתחו אשר^ב ממנו יתחבר גופו ואין מאכלו עודף על די מחסורו ומדת צרכו כענין^ב אשר היה עליו אדם הראשון קודם שיכרח^ב והולד כמעט אמו אינו צריך לנקביו לא להכניס מזון ולא להוציאו עד שתתמלא צורתו ויתחזקו כחותיו והוא מבקש לצאת אל העולם הזה ומיד יהיה כל ענינו מתחלף עליו ויהיה צריך לנקביו והוא מניק^ב בסוף ויוצא ומשתין בשני נקביו ורואה בעיניו ומריח ומתנשם באפיו והושש לתמורי העולם הזה^ב ובוכה ומצטער. ומפני שאין כח הילד עד עתה^ב מלא ושלם לפי שאינו יכול להלך ולא לדבר ואבריו צריכים לגדול ולהחזק^ב הקב"ה ממיר את המזון אשר היה נוון ממנו בכטן אמו ומחזירו חלב^ב בדדיה והוא נוון מן החלב הזה עד שיתחזק כחו ויתקפו^ב אבריו ותתמלא צורתו החיונית^ב. וכל הכח הזה הוא לזרע האשה הבנויה מן הצלע ואין לזרע האיש כח בכל^ב זה ואינו מחזיק טובה ביצירת הילד כי אם לתת הדמות והיסוד והקן זרע האשה לצייר את הצורה ולתקנה במאמר השם ומעמד זרע האיש^ב בדבר הזה כמעמד העשב אשר הוא מקפיא את החלב עד שיעשה

(א) א מ : שינת אדם שינת תרדמה. (ב) מ : שנמל ממנו והכח המציר. (ג) א מ : ולא נשאר מן הכח הזה כי אם ההמרה אשר היא ממיר. (ד) א מ : לדבר הנחסר. (ה) א : תחת הכח הזה הזריעה. (ו) פ : הנקרות בשר. (ז) א : ואברי הזרע נקראים בשר. (ח) נקרון באיש בשר. (ח) א : מפני הכח הזה צורת אשה ממש. (ט) א : קיימת לעולם ועל זה אמר. (י) פ : כח יתירה לאשה. לרכויו הזרע. א מ : והוא כח יתירה באשה לרכות הזרע. (יא) א : חסר כאן כל הענין מן ואנו מוצאים כי מורע מתגדל עד וכתוב והנחש היה ערום. (יב) מ : ואנו מוצאים הזרע התגדל. (יג) מ : אשר יתחבר גופו. (יד) פ : ענין אשר עליו אדם. (טו) מ : קודם שיכרח לא להכניס מזון. (טז) פ : והוא מניק ומשתין. (יז) מ : העולם הזה והעולם הבא. (יח) מ : עד עמרו מלא ועולם. (יט) מ : ולחזק והקי. (כ) פ : ומהזירו חלב בשדית. (כא) מ : ויתחזקו אבריו. (כב) פ : צורתו החיונית. (כג) מ : כח בכל ואינו מחזיק. (כד) מ : ומעמד זרע האשה בדבר הזה.

(1) בראשית ב' כ"א. (2) שם שם. (3) שם כ"ט י"ד. (4) ויקרא ט"ו ג'. (5) בראשית ב' כ"ב.

הנבינה והוא יוצא מן הנבינה^א עם המים המתעשים בקפיאת הגבינה כן זרע האיש
 מקפיא את זרע האשה ומחזקו ומעמידו ולסוף הוא מתפרד ממנו ונימוק ב
 זרע האיש לוכש את זרע האשה ומסתוכך בו או מלבישו^ב ומסוכך לו ודם הוסת
 הוא מרבה את הלבוש ואת הלוכש עד שיתקרמו מן הדם הזה נידים ועצמות
 ומיתרים ושאר האברים ויתקדם^ד העור על הצורה ותשלם זו היא דרך יצירת הולד
 במעי אמו על דעת החכמים החוקרים על עניני היצירה. וחכמי הרופאים מהם אומרים
 מזרע האיש יתצרו המיתרים והעצמות והנידום וכל דבר חזק מאבריה האדם והבשר
 והדם וכני מעיים וכל דבר לח ורך מאברי האדם הוא נוצר מזרע האשה. ודם הוסת
 ממלא את חסרון זרע האיש ומרבה את שתי המסות עד שיהיה בהן כדי הצורך
 לעצמות ולגידים ולשאר האברים הנוצרים מהם והוא סכלכל את נוף הילד עד
 שתתמלא צורתו ותמצא לרכי הכל רוב המעשה הוא לזרע האשה והוא העקר
 ותקין המעשה והשלמתו הוא בדם הוסת אשר הוא עורף ממאכל האשה על צורך
 נוסה והכח היתרה אשר בה^ה היא שופכת את העודף הזה לחוץ בעת שאינה
 צריכה לו ובעת הצורך היא^ו מחזיקה בו לתקן ממנו כל^ז מאכל צרכה בכלכלת
 הילד ורובו נופו עד שתתמלא צורתו. ואתה מבין מכל המעשה הזה המעיד על חכמת
 הבורא יתעלה שכתו שאם היה הכח הזה בנבורתו הראשונה נמצא באדם לא היה
 נופו מתחצר ולא היה מוקין ולא^ח כמו נס ממנו וממני חלישות הכח הזה באדם היה
 צורך לעזר ובעבור העזר הזה נבראה האשה ככתוב ויבן יי אלהים את הצלע אשר
 לקח מן האדם^י לאשה^י. בשביל הצלע נבנית האשה ולולי צורך הזרע לא היה
 העולם נזקק להמצא בו אשה.

וכתוב והנחיש היה ערום^ב. וערמתו היא הצובה משמנו שמו נחש והוא יעץ
 את האשה לנחש יי דברי אלהים. ויאמר אל האשה^ג. ולא אמר אל האיש מפני
 שהסתר יי אשר עלה לפני המקום שיסרחו שניהם הוא גרם ליציאת האשה לעולם
 ומשם נגרם החטא הזה לכוא על ידה. וכא אליה הנחיש בערמה שמאמר^ד הקב"ה
 לאדם היה במשמע צווי ומשמע אזהרה כאשר פירשנו למעלה. והנחיש ישאל אותה
 בתמימה יי על האזהרה אם הבינה אותה^ה ואמר אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ
 הגן^ו. והיא הגידה לו את כל לבה ואמרה מסרי עץ הגן נאכל^ז. כי יי כן אמר אלהים
 מכל עץ הגן אכול תאכל^ח. ואמרה מסרי עץ הגן נאכל. ולא אמרה מכל עץ הגן כאשר
 אמר המקום. מפני שסמכה על המאמר הקדוש אשר היה כששח יי בראשית ככתוב
 ואת^ט כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע לכם יהיה לאכלה^י. ומשם ידעה שהסרי

(א) מן : והוא יוצא מן המים. (ב) מן : מתפרד ממנו ונימוק. (ג) מן : או מלבישו
 ומסתוכך לו דם הוסת. (ד) מן : ויתקדם על הצורה. (ה) מן : מאברי אדם. (ו) מן : והכח
 היתרה אשר בה שופכת. (ז) מן : הוא מחזקת בו. (ח) מן : כל צרכה בכלכלת הילד. (ט) מן :
 ולא כחונם ממנו. (י) מן : מן האדם לא בשביל האשה נבנית האשה. (יא) מן : לכחש דברי
 אלהים. (יב) מן : שהסתר עלה לפני המקום. (יג) מן : שאמר הקי לאדם. (יד) מן : שמאמר הקי
 במשמע צווי. (יז) מן : בתמימה על החזירה. (טז) מן : הבינה אותה אף כי אמר. (טז) מן :
 נאכל כן אמר אלהים. (יז) מן : מכל העץ. (יח) מן : חסר מן לאכלה עד לאכלה.

(¹) בראשית ב' כ"ב. (²) שם ג' א'. (³) שם שם. (⁴) שם שם. (⁵) שם שם ב'.

(⁶) שם ב' ט"ז. (⁷) שם א' כ"ט.

הוא הראוי¹ להם לאכלה ואמרה ומפרי העץ אשר בתוך הגן¹. ולא אמרה ומפרי עץ הדעת מפני שהבינה מן מלת הדעת משמע נניעה וחששא ועל זה אמרה ולא תגעו בו². וכשאמרה מן המתון³. ולא אמרה מן מות המתון. כאשר אמר⁴ המקום ביום אכלך ממנו מות המות⁴. מיד חלמה הנחש מפי האשה ואמר לא מות המתון⁵. לא תהיה מיתתם מיתת עונש אבל מיתה בטבע כל בעלי חיים⁶. ועל המיתה הוצרך האיש אליכי והמיתה שאמר לכם אינה עונש על האכילה ולא הזהיר אתכם אלא שלא תהיו חוששים ומכירים ההפרש בין טוב לרע⁷ והייתם כאלהים יודעי טוב ורע⁸. ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי טאה הוא לעינים⁹. ושהיה בדרך כל עץ הגן אשר נאמר בו נחמד למראה וטוב למאכל¹⁰. ונחמד העץ להשכיל¹¹. נזכר העץ פעם שנייה והיה יכול לאמר ונחמד הוא להשכיל מפני שאיך משמע העץ בכאן משמע העץ הראשון אבל זה הוא לשון עצה בלומר שעצת הנחש אשר יעץ לנחש הדבר הזה דרך נחמד הוא להשכיל ועל זה אמרנו עץ בכאן מלשון עצה כי הנסיון והנחישוה מועילות להשכיל ולהבין בכל דבר. וטהענין הזה העניש הקב"ה את הנחש ככתוב על נחונך חלך¹⁰ שהשפילם את קומתו אשר היתה זקופה כאשר השפיל הנחש את משמע שמו והצב מענין שמו עצת טרמתו. ועסר תאכל¹¹. עונש על העצה העולה על מחשבתו אשר חשב שהנחישוה מוציאה עקר כל דבר והעפר והאדמה הן השרש והחמר אשר נוצרו ממנו כל גופי העולם¹² הזה מן העפר נוצר האדם ומן האדמה שאר בעלי חיים. והקב"ה העניש את הנחש באכילת העפר ואמר¹³ בוא ונחש את העפר אם תוכל להבין בנחישתך ההפרש בין העפר שנוצר ממנו האדם ובין האדמה אשר נוצרו ממנה שאר בעלי חיים¹⁴ עם צמח האדמה יד זה יהיה ענשך. ואמר כל ימי חיך¹². שהעונש הזה לא יסור ממנו כל ימי העולם ואף בימות המשיח שתסור¹⁵ ממנו האיבה אשר בינו ובין זרע האשה ככתוב ושעשע יונק על חור סחן¹³. זה העונש לא יסור ממנו אבל כל בעלי חיים מן הבהמות והחיות יהיו ניווין מעשב השדה וצמח האדמה והנחש לבדו לא יסור את דרכו ולא יחליף את מזונו ככתוב זאב וטלח ירעו כאחד ואריה כבקר יאכל תבן ונחש עפר לחמו¹⁴.

וכתוב ויאמר יי אלהים הן האדם היה באהר¹⁵ ממנו לדעת טוב ורע¹⁵. כלומר הן האדם היה בראשונה קודם שיסרח כאחד מן הטלאכים לדעת טוב ורע. ויהיה

(א) מ: הראוי לה לאכלה. (ב) א: כאשר אמר הקי מיד חלמה. (ג) א: בטבע כל בעלי חיים ולא הזהיר אתכם. (ד) א: חסר מן לרע עד ורע. (ה) מ: לעינים ונחמד העץ להשכיל שהיה. (ו) א: בדרך כל עץ הגן ונחמד העץ להשכיל. מ: נאמר בו כי נחמד. (ז) א: חסר מן להשכיל עד להשכיל. (ח) א: אין משמע העץ. ט) א: שהשפיל קומתו. י) א: העולה במחשבתו. יא) מ: כל גופי העולם מן העפר. יב) מ: ואמר בו ונחש. יג) א: שאר בעלי חיים ואמר. יד) מ: האדמה יהיה ענשך. ט: זה יה ענשך. טו) מ: לא יוח ממנו. טז) ט: שתסור האיבה אשר בינו ובין האשה. יז) א: לא יסור ממנו וכתוב ויאמר יי אלהים. יח) מ: לא יסור את דרכו. ט: לא אמי אה דרכו. יט) מ: זאב וטלח ירעה וכי. כ) מ: כאחד מהם לדעת. כא) ט: אמר רחמנא הן האדם הית.

(1) בראשית ג' ג'. (2) שם שם. (3) שם שם. (4) שם ב' י"ז. (5) שם ג' ד'. (6) שם שם ח'. (7) שם שם ו'. (8) שם ב' ט'. (9) שם ג' ו'. (10) שם שם ו"ד. (11) שם שם. (12) שם שם. (13) ישעיה ו"א ח'. (14) שם ס"ח כ"ה. (15) בראשית ג' כ"ב.

שמע היה כהן לשון שעבר כֹּאשֶׁר־בִּי הוּא בכתוב האומר הן הנה היו לפני ישראל
 בדבר בלעם¹, אשר משמני לשון שעבר ואמר ועתה סן ישלח ידו². ועתה י אע"פ
 שסדה אם יקח מעץ החיים ואכל ישוב למעלתו הראשונה. ויש אומרים שהכתוב הזה
 רמז על נח ועל כשול נזירת המבול הן האדם הוד באחד ממנו שחזר למעלתו
 הראשונה ונתכפר עון הסרה אשר סרה באכלו³ מעץ הדעת טוב ורע. ועתה סן ישלח⁴
 ידו. ועתה כשעבר עליו מי המבול עדה סין שנים ישלח ידו וסין⁵ בנימטריא שבע
 מאית ושמונים. חוסף עליהם ייב אשר הם מספרו יכתיבי בני ישראל אשר שלחו
 ידיהם לקבל את התורה יהיה הכל תשציבם כמנין השנים מהמבול עד מהן תורה.
 וכן אמר הכתוב ועתה משעבר המבול עד תשציב שנה ישלח ידו ולקח גם מעץ
 החיים. ושלחו ישראל את ידיהם ויקבלו את התורה. ואמר גם מעץ החיים⁶. והיה יא⁷
 יכול לאמר ואכל מעץ החיים יב והוסף גם שהוא י משתף דבר בדבר כאשר י יהיו
 עוסקים בעץ החיים ובעץ הדעת שהם סן דרכי העולם הזה והעולם הבא. ואכל⁸
 אלו ימי הנלות ככתוב כי אכל את יעקב⁹. וחי לעולם¹⁰. אלו ימי המשיח הבאים
 בעקב הנלות. וישלחתי יי אלהים מן עדן¹¹. השליחה כהן היא מלשון שליח ולא
 מלשון שליח כי השלוח משתמש באת והשליחה יי אינה משתמשת באת ככתוב
 יאלח לך אנשים יי ויתרו¹². וישלח יעקב מלאכים¹³. ויוסף עוד בלק שלח שרים¹⁴.
 יעל השלוח הוא אומר יאלח תשלח את האם¹⁵. וישלח את העורב¹⁶. וישלחו אותו
 ואת אשתו¹⁷. וכשאמר הכתוב יי וישלחו. ולא אמר וישלח אותו למרגו¹⁸ מן לשון
 וישלחו שעושה אותו שליח על מנת לחזור וזכרו ככני ואומר וישלחו ולא אמר וישלח
 האדם. מפני שהכני הזה חוזר על הנשטה אשר בה האדם חי ומבין דומה למלאכים¹⁹
 והנשטה היא העשויה שליח ושלחותה הוא לעבוד את האדמה ומענין עבודתה היתה שובת
 ישליחותה אם לטוב ואם למושב. וכל כֹּאשֶׁר־בִּי וישלחו אשר בכתבי הקדש הוא בא לעולם
 לענין כבוד. ככתוב בא אבנר בן נר אל המלך וישלחו וילך בשלום²⁰. וכתוב ויכרות
 לו ברית וישלחו²¹. וכתוב ויתקב לו רב טבחים ארחה ומשאת וישלחו²². ואין אתה

(א) חסר מן לשון שעבר עד לשון שעבר. (ב) מ: כאשר היה הן הנה. פ:
 כאשר הוא בכתוב האומר. (ג) פ: ועתה ואע"פ שסדה. (ד) פ: באכלו מעת הדעת.
 (ה) מ: עד סין שנים. (ו) מ: וכן בנימטריא חוסף עליהם. (ז) פ: מספר בני ישראל.
 (ח) מ: תשציב כמנין השנים. (ט) מ: שלח ידו. י: מ: ושלחו ישראל. (יא) א מ: והיה
 לו לומר. (יב) פ: הכסול את הדרכים שתי פעמים: ושלחו ישראל את ידיהם. ואכל מעץ
 החיים ושלחו ישראל את ידיהם. ואכל מעץ החיים. (יג) א מ: שהוא משותף דבר
 בדבר. (יד) פ: כאשר היו עוסקים. טו) מ: שכן דרכי העולם הזה. טז) מ: ולא מלשון
 השליחה. יז) א: והשליחה באת ככתוב. יח) פ: שלח לך אנשים וישלח יעקב מלאכים.
 א: וישלח יעקב מלאכים ועל השלוח. יט) פ: וכשאמר הכתוב וישלחו. כ) א מ: למרגו
 לשון וישלחו. פ: מן וישלחו לשון וישלחו. כא) א: חסר מן וכל וישלחו עד לנשטמו
 של אדם. כב) מ: וימן לו רב טבחים. פ: רב הטבחים.

(1) כמדבר ל"א טו. (2) בראשית ג' כ"ב. (3) שם שם. (4) שם שם. (5) תהלים
 ע"ט ז'. (6) בראשית ג' כ"ב. (7) שם שם כ"ג. (8) כמדבר י"ג ב'. (9) בראשית ל"ב ד'.
 (10) כמדבר כ"ב ט"ו. (11) דברים כ"ב ז'. (12) בראשית ח' ז'. (13) שם י"ב כ'. (14) שמואל
 ב' ג' כ"ג. (15) מלכים א' כ' ל"ה. (16) ירמיה מ' ה'.

מוצא וישלחתי בכתבי הקדש חוץ מאלו ומשם^א אמרנו שהשליחה בכאן היא
לנשמתו של אדם שליחה בכבוד על מנת לחזור והגוף הוא המגורש. ומפני זה
שנה בדבר על כ' לשונות שליחה^ג וגרישה להפריש בין הנשמה ובין הגוף וזכר את
הנשמה בכנוי כאשר נתנה בכנוי^ד ככתוב ויפה באסוף נשמת חיים^ו. ולא אמר
5 באפי האדם. וזכר את הגוף בלא^ה כנוי כאשר נזכרה בריאת הגוף בפירושי ככתוב
ויברא אלהים את האדם^ז. ועל זה אמר בגרישת הגוף ויגרש את האדם^ח. את גוף
האדם וצלמה ובא בכאן שמו מגורש כי צלמו וגופו הוא המגורש^ט אשר בו כתוב
ויברא אלהים את האדם. וישכן מקדם לגן עדן^י. אין מקדם בכאן מלשון קדמה
מזרח^{יא}. כי פאת צפון ודרום וקדם ותימן אין להם ביאה בענין הזה אבל מקדם
10 בכאן הוא לשון קדימה. את הכרובים^{יב} את התורה הגתונה בין הכרובים אם האדם
מתקדם ועוסק בה בעולם הזה זוכה לעולם הבא אחר מיתתו. וזהו שאמר ואת להט
החרב^{יג}. על המיתה המזכה לעולם הבא או המחייבת ויהיה החרב אמור על כל מיני
המיתה הן בחרב אשר משמעו הריגה הן בחרוב אשר משמעו יבישות והיא מיתה
הזקנה אשר היא אכזרית ליחות האדם ורטיבותו והן^{יד} כמיתה הנערות הדומה לחרבן
15 שמיחה הנערים אשר לא ימלאו את ימיהם היא חרבן העולם. ואין המיתה באה
לעולם יב כי אם על ג' המינים האלה שהם^{יז} מיתה הנערות הדומה לחרבן העולם
או מיתה הזקנה שהיא חורב ויבישות או מיתה הרג או דומה להרג. וכל המינים
האלה לקחים מפעולת חרב וכלם נכללים במלת החרב. ואמר ואת להט החרב.
הצוב מלהמיהם^{יח}. כלומר כל דבר שהוא נסתר במלת יד החרב או נשמע ממנה הם
20 מיני המיתה. המתהפכת אשר מיתהם מתהפכת להם לטובה. לשמור את דרך עץ
החיים^{יט}. לשמור דרכי התורה הקרואה^כ עץ החיים. ככתוב^{כא} עץ חיים היא לפהיוקים
בה^{כב}. ויהיה מדרש הכתוב מראשיתו שהקב"ה הקדים התורה הגתונה בין הכרובים
לפני גן עדן ככתוב וישכן^{כג} מקדם לגן עדן את הכרובים. והמאמין בתורה תהיה חרב
מיתתו נהפכת לו לחיים ככתוב ואת להט החרב המתהפכת. ויהיה זוכה לגן עדן
25 בשמירת דרך המצות האמורות בתורה אשר היא עץ חיים ככתוב לשמור את דרך
עץ החיים.

וכשהשלים הענין הזה בא"י לפרש דרך ששת ימי בראשית ומספר כל יום
יום מהם. ככתוב זה ספר תולדות אדם^{כד}. זה מספר השנים אשר הולידו בהם בני האדם
או מספר התולדות אשר היו בדרות אדם. ויהיה פירוש ספר מלשון מספר מענין
(א) מ: ומשם אמרו שהשליח בכאן היא לנשמתו של אדם שלוחה. מ: ונשמתו של
אדם היא שלוחה. (ב) מ: והגוף הוא המגורש ועל זה אמר בגרישת הגוף. ג) מ: שלוח
וגרישה. (ד) מ: בכנוי ויפה באסוף נשמת ולא אמר. ה) מ: בלא ככל. ו) פ: בפירוש
ויברא אלהים. ז) מ: ועליו אמר ויגרש את האדם. ח) מ: את האדם וצלמו אשר בו כתוב.
ט) מ: הוא המגורש וישכן מקדם. י) פ: הוא שאמר. יא) מ: וכן כמיתה נערות חרוכה
לחרב. יב) מ: באה בעולם. יג) מ: על ג' המינים האלה וכלם נכללים במלת החרב.
יד) פ: שהוא נסתר בפעולת החרב. טו) מ: הקריות עץ החיים. טז) מ: שנאמר עץ
חיים הוא. יז) מ: וישמור מקדם והמאמין בתורה. יח) מ: הבא לפרש.

(^א) בראשית ב' ד'. (^ב) שם א' כ"ו. (^ג) שם ג' כ"ד. (^ד) שם שם. (^ה) שמות כ"ו י"ג.
(^ו) בראשית ג' כ"ד. (^ז) שם שם. (^ח) שמות ז' י"א. (^ט) בראשית ג' כ"ד. (^י) משלי
ג' י"ח. (^{יא}) בראשית ה' א'.

הפרשה אשר היא מספר כל* דור ודור מימי העולם. כיום ברא אלהים אדם¹. מתחלת בריאת אדם הראשון אשר הוא ראש דורות היום הראשון. בדמות אלהים עשה אותו². בתיבת ב"ת³ ולא בתיבת כ"ף כאשר אמר בעת בריאתו בצלמנו כדמותנו⁴. מפני שהוא⁵ בא בכאן להודיע הענין אשר בו נשלם מעשה האדם ונכלד נדר צורתו והיא הנשמה הנפוחה בו אשר בה הוא דומה למלאכים⁶ והיא חוצצת⁷ בינו ובין שאר בעלי חיים כלומר במדות אשר הוא דומה בהן לאלהים בהן נשלם מעשהו. ויחי אדם שלשים ומאת שנה⁸ מספר כל דור מדורות היום הראשון הם ק"ל שנה וכשאתה כופל אותו ז' פעמים כנגד ז' ימי השבוע יעלה אל תחתי שנה. והם מספר שנות היום הראשון. ואמר ויולד כדמותו כצלמו⁹. הדמות בתיבת ב"ת¹⁰ מפני שהיה דומה שתי¹¹ לאדם הראשון בכל מדותיו התיכונים בצדקו וישרו וחכמתו ואף נשמתו הטהורה הנפוחה בו נתגלגלה¹² על קדושתה וטהרתה אל י שת ומפני זה אמר כדמותו יהיה דומה לו בדמות נפשו ההוגה הדברנית. ואמר כצלמו בתיבת כ"ף מפני שלא י¹³ היה דומה לאביו במדות צורתו וגופו דמיון שלם אבל צלם אדם י¹⁴ היה גדול במדה מצלם שת. וגוף אדם חשיש כחו בנפילת הצלע ממנו אחר בריאתו וגוף ישת היה נוהג מנהג אחר¹⁵ משעת בריאתו. ואדם נברא במדתו השלמה ולא היה צריך להוסיף בשיעור צלמו ושתי נולד קטון ואחר יד כך גדל ונתמלא שיעור צלמו ומפני זה זכר הכתוב צלמו בתורת משלטי מפני שהיה גלוח אל צלם אביו מצדו¹⁶ אחד ונפרש ממנו מצד שני. ויחי שת חמש שנים ומאת שנה ויולד את אנוש¹⁷. מספר דור אחד ביום השני ק"ה שנה. וכשאתה כופל אותו ז' פעמים יעלה בדרך תשל"ה שנה והם י" שנות היום השני. ויהיה מספר שני הימים י" אלק תרמ"ה שנה והוא היה קץ דורות המבול מחשבון הימים אלא שהקב"ה י' האריך להם עד אלק תרנ"ז שנה. וכל השנים האלה היו מנויים לפני המקום במ"ב דורות מהם שטמה דורות ליום הראשון כ"א ז' כנגד ז' הימים וכדור השמיני יחזור החשבון אל היום הראשון. ונמנו כל השנים כב האלה מן היום הראשון ונישאר ליום השני שישה דורות ונחשבו כלם לפני המקום כאלו הם דור אחד מפני שהיו מתייחסים ליום השני אשר אינו נקרא טוב. וראיה¹⁸ על הענין הזה מן נח אשר כתוב בו איש צדיק תמים היה כדורותיו¹⁹. ככל דורותיו אשר היה לפני המבול ולאחר המבול והקב"ה אמר לו כי אותך ראיתי צדיק לפני כב כדור הזה²⁰. על ימי חיו לפני המבול אשר הם שש מאות שנה וקרא אותם כד דור אחד מפני שכל אנשי הדורות ההם היו רשעים גמורים מענין אחר. ועל זה אמר

(א) מ: ככל דור ודור. (ב) מ: בתיבת ב' ולא אמר בתיבת כ"ו. (ג) א: שהוא מודיע בכאן. (ד) פ: ונכלל מעשה גדר צורתו. (ה) א: הוא דומה למלאכים ויחי אדם. (ו) א: יעלה תחתי שנה. (ז) מ: בתיבת כ"ף. (ח) מ: שהיה דומה שם לאדם. (ט) א: נתגלגלה קדושתה. (י) פ: ולא שת ומפני זה. (יא) פ: שלא דומה היה לאביו במדות צלמו. א מ: שלא היה דומה לו בדמות צורתו וגופו. (יב) א: אבל צלם האדם. (יג) מ: מנהג אחר משיעור בריאתו. (יד) פ: ואחר גדל. (טו) א מ: בתורת משל שהיה גלוח. (טז) מ: ומצד אחר. (יז) פ: והן השנות היום היום השני. (יח) פ: ה אלק תרמ"ה שנה. (יט) פ: המקום האריך להם. (כ) א מ: כשי דורות. (כא) מ: ליום הראשון כנגד ז' הימים. (כב) מ: ונמנו כל השנים האלה. (כג) מ: צדיק לפני כל ימי חייו. (כד) מ: וקרא אותו דור.

(1) בראשית ח' א'. (2) שם שם. (3) שם א' כ"ו. (4) שם ה ג'. (5) שם שם.

(6) שם שם ו'. (7) שם ו' ט'. (8) שם ז' א'.

שלמה שלח לחמך על פני המים כי ברב הימים המצאנו¹. ואמר תן חלק לשבעה וגם לשמונה². כלומר הוי מקדים לעשות הטובה והמתין שכרה לזמנים רבים ואל תאמר שרוב הימים³ הוא שבעה כראוי לדורות הימים שיהיו שבעה דורות בכל יום אבל תן חלק לשבעה וגם לשמונה כי לא תרע מה יהיה רעה על הארץ. לא תרע איה רעה תתחדש בעולם כרעה אשר היתה כימי המבול. ובעבורה נחשובי כל הימים הבאים אחר המבול משמנה דורות בכל יום⁴ וכן אנו תושבים דורות הימים הנשארים משמנה דורות בכל יום כדי שיתחיל החשבון מן היום ההוא ויהיה חזור אל היום ההוא בעצמו כדור השמיני. ויהי אנוש חשעים שנה ויולד את קינן⁵. כל דור ודור כדורות היום השלישי הם חשעים שנה ואם אתה כוסל את המספר הזה ח' סעמים יעלה בדרך תשי"ב כי שנה והם שנות היום השלישי מן הדרך הזה הוסף אותם על שנות שני הימים שעברו והם אלף חמשים שנה יהיה הכל אלפים⁶ שס"ה שנה וטולד אהרן הכהן היה בשנה הזאת. וטולד משה רבינו⁷ היה בשנת אלפים שס"ח לעולם והוא נולד בסוף שנות היום השלישי אשר הוא מתייחס אל אנוש. והכתוב אומר מה אנוש כי תזכרנו⁸. ודרשו רבותינו ז"ל ואמרו ותחסרוהו מעט מאלהים⁹. זה משה¹⁰. ומכאן¹¹ אנו דורשים שהיום השלישי הוא מתייחס אל אנוש בעבור משה רבנו¹² שהיה עתיד לבוא באחרית ימיו. ויהי קינן שבעים שנה ויולד את מהללאל¹³. אלו כנגד היום הרביעי ואם אתה כוסל אותם ח' סעמים יהיו תקי"ם שנה הוסף אותם על ימי טולדו של משה רבנו יהיו אלפים תתקכ"ח¹⁴ שנה שבהם נבנה בית ראשון ונקרא הזמן הזה ימי קינן על התורה שהיתה קטנה בתחלתו. ויהי מהללאל חמשי יד¹⁵ שנים וששים שנה ויולד את ירד¹⁶. אלו מספר דורות היום החמשי ואם אתה כוסל אותם ח' סעמים יהיו תקי"ב שנה הוסף אותם על שנות בנין בית ראשון יהיו שלשת אלפים תמ"ח שנה שהיא טו שנת חתימת החזון. ונקרא הזמן אשר מכנין בית ראשון עד חתימת חזון ימי מהללאל פסני. שכנגד טו הכית נתקנו הכהנים והלוים והמשוררים להלל ולהודות ליי אלהי ישראל. ויהי ירד שתים וששים שנה ומאת שנה ויולד את חנוך¹⁷ אלו הם ימי דור אחר כיום הששי והם ימי ירד שבהם ירדו ישראל מגדולתם. והימים יי האלה הם כפלים וחצי מימי מהללאל שהם ימי דורות היום הששי¹⁸ כאשר רמו הקב"ה לרניאל ואמר לו שימי הגלות יהיו כפלים ותצי מימי מלכות ככתוב ויתיהבוקים בידה עד עדן ועדנין וסלג עדן¹⁹. וכשאתה כוסל את ימי ירד ח' סעמים יעלה בדרך אלף רצ"ו שנה והם ימי הגלות שהם ימי היום הששי. ואם תוסיף אותם²⁰ על חתימת חזון יעלה בדרך די אלפים תשס"ד שנה.

(א) פ' : שרוב היום הוא שבעה. (ב) מ' : שהם שבעה דורות. (ג) מ' : מה יהיה וכו' רעה על הארץ. (ד) א' מ' : ובעבורה נחשב כל הימים. פ' : נחשבו כל הימים. (ה) א' מ' : חסר סן בכל יום עד בכל יום. (ו) מ' : תשי"ב שנה. (ז) מ' : הכל אלפים שנה. (ח) פ' : וטולד משה רבינו בשנת. (ט) מ' : ומכאן דורשים. (י) פ' : שהיום השלישי מתייחס. (יא) א' : משה רבינו עתיד לבוא. (יב) מ' : משה רבינו עתה לבוא באחרית ימיו. (יג) מ' : תתכ"ח שנה. (יד) פ' א' : חמשי וששים ויולד. (טו) פ' : חתימת שנת החזון. (טז) מ' : שכנין הבית. (יז) פ' : והן הימים האלה. (יח) פ' : היום החמשי. (יט) פ' מ' : ויתייבון ביריה. (כ) פ' : עד חתימת חזון.

(1) קתלת י"א א"י. (2) שם שם ב"י. (3) בראשית ה' ט"ז. (4) תהלים ח' ה'. (5) שם שם ו'. (6) ראש השנה כ"א ע"ב. (7) בראשית ח' י"ב. (8) שם שם ט"ו. (9) שם שם י"ח. (10) דניאל ז' כ"ה.

ונתאחרת^א הישועה מן הזמן הזה עד ימי חנוך מפני שכתוב בו ויחי חנוך חמש וששים שנה ויולד את מתושלח^ב. וכתוב ייחיהך חנוך את האלהים אחרי הולידו את מתושלח^ג. מלמד שלא הלך את האלהים בתחלת ימיו ומפני זה אנו מונים השנים האלה בכלל ימי היום הששי ויהיה היום השביעי בודאי מפני מהימים אשר התהלך חנוך את האלהים וזכה לחיי העולם^ד: הבא ושלא תעבור עליו מיתה. אבל אין אנו⁵ כוסלים את הימים האלה הנלדים אל היום הששי כי אם י' פעמים כמספר אשר מן היום הראשון עד היום השני ויהיה הכפל^ה הזה תנייה שנה. והקב"ה הקדים את השנים האלה לישראל ונתנם קודם שנות היום הששי מפני שהם מנויים בכלל היום השביעי הטוב ונתנם לישראל כנגד ימי בית שני ועל זה היו הימים האלה בימי מהללאל. ואם אתה מוסיף השנים האלה על ימי התיבת החונן אשר הם סוף¹⁰ ימי היום החמישי ועלה בידך^ו ג' אלפים תתק"ג שנה והם ראש ימי היום הששי ובהם היה כבוד המלחמות הקשות אשר היו בתחלת חרבן בית שני כנגד מלחמות בן כוזבא אשר באחריתן נחפרדו ישראל בעונותינו והם מספורים על כל הארצות. הוסף עליהם שנות^ז היום הששי שהם אלף רצ"ו יהיה הכל חמשת^ח אלפים ומאתים חסר אחת והוא סוף היום הששי וראש היום^ט השביעי והוא זמן תחית המתים¹⁵ ממדרישי הפרשה הזאת.

ואם תבוא עוד לדרוש מן הפרשה^י הזו תהיה מנה מאדם ועד חנוך ותמנה דורו של חנוך כתובו ותכסול שנות כל דור ודור י' פעמים ועל בידך מ"ט דור כנגד י' ז' שבעות אשר ביטע ששמות אשר כיוכל ויהיה דור החמשים כנגד שנת היובל וכשנת היובל היו^י ישראל שנים אל אחותם וכן יהיו בעודת המקום שנים לחיות י' חיי עולם בדור החמשים והקב"ה נתן לו רמז על תחית המתים ועל הגאולה בחיבתן היובל. כי כן כתוב בו ושבתם איש אל אחותו ואיש אל משפחתו תשבו^י. ושבתם איש אל אחותו בכל^י החמשים שנה בעולם. ואיש אל משפחתו תישבו בדור החמשים לעתיד לבוא^י. והוא האדם בעולם הזה^י אם הוא מוכר שדהו אינו יוצא ממשפחתו עד שיהיה צריך לשוב אליה^י כאשר הוא אומר ואיש אל משפחתו תישבו אבל הוא יוצא מאחוזו ועליו הוא אומר ושבתם איש אל אחותו. ובתחית המתים הוא^י שב אל משפחתו כאשר אמר ואיש אל משפחתו תישבו בלשון עתיד. ויראה לך שהכתוב בא לתת רמז לתחית המתים שהוא בדור החמשים

(א) מן: ונתאחרת הישועה. (ב) א מן: לחיי עולם ושלא (ג) מן: ויחיה הכפול היה. (ד) מן: מכלל היום השביעי ונתנם. (ה) מן: ועלה בידך אלפים תתק"ג שנה. פ: חי אלפים תתק"ג שנה. (ו) פ: כגון חרבן בן כוזבא אשר באחריתן נחפרדו ישראל. א: נחפרדו ישראל. (ז) פ: שנות הששי. (ח) א: חי אלפים נד' חסר אחת. מן: חי אלפים וד'. (ט) מן: וראש היום תני רביעי. (י) א מן: ואם תבוא לדרוש. (יא) א: מן הפרשה תהיה. (יב) מן: כנגד שנות היובל ז' שבעות. (יג) א: חיו שנים אל אחותם. (יד) פ: שנים להיות חיי עולם. (טו) א: חסר מן אחוזו עד אחותו. מן: ושבתם איש איש אל אחותו וחי. (טז) מן: ככל החמשים שנה שנאמר בעולם. (יז) א: חסר מן בדור החמשים לעתיד לבוא עד בדור החמשים. (יח) מן: אם מוכר שדהו. (יט) פ: לשוב אליה הוא אומר. (כ) פ: הוא שב הוא שב אל משפחתו. מן: הוא שב ממשפחתו.

(¹) בראשית ח' כ"א. (²) שם שם כ"ב. (³) ויקרא כ"ה י"ג.

כשיהיו מתי ישראל חוזרים לעולם הזה וכל איש ואיש מכיר את בני ביתו ואת משפחתו וחוזר אליהם^א. ומפני^ב זה אמר בראש הספוק ושבתם איש משמעו לשון שעבר. ובסופו אמר תשובו בלשון עתיד. ושנה בענין הזה ואמר בשנת היוכל תשובו איש אל אחוזתו^ג. ולא אמר אל משפחתו להודיעך כי משפחתו הנזכרת בפסוק הראשון היא לעתיד לבוא^ד. וכן הוא אומר בפסוק השני בשנת היוכל הזאת כלומר אשרה בעולם הזה תשובו איש אל אחוזתו. אבל אשר לעתיד לבוא נעת תחית המתים איש אל משפחתו תשובו. וכאשר צונו המקום למנות מ"ט שנה ולקרוז דרור בשנת החמשים כן הוא ברחמיו מונה לעולם מ"ט דור ובדור החמשים^ה הוא קורא דרור לעמו ישראל ומביא להם גואל. ואם אתה מונה ז' דורות הנזכרים למעלה שהם מן אדם ועד הנוך יהיו השנים מאדם הראשון עד שנולד מתושלה והיה הנוך מתהלך את האלהים תרס"ז שנה. ואם אתה כופל את השנים האלה ז' פעמים יהיו לך ד' אלפים תת"ט והם מספר מ"ט דור לעולם. ויהיה דור אחד מדורות היום השישי ש' שנה כימים הנשארים מימי הנוך משהתהלך את האלהים עד אשר לקח אותו אלהים. ואם אתה מוסיף הדרור הזה על מ"ט דור אשר חשבת יהיה הכל ה' אלפים קי"ט שנה ויהיה העת הזה ראוי לתקוע שופר^ו הגאולה. ותאמר כאשר עבר משנת החמשים מועד אחד והוא מועד השנה ובתחלת המועד הישני שהוא יום הכפורים צוה המקום לתקוע שופר ככתוב בחדש השביעי בעשור לחדש ביום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם^ז. כן הקב"ה אחר שיעבור דור אחד מהיום השביעי והוא דור החמשים לעולם יתקע לעמו שופר הגאולה ויקבץ אותם מכל הארצות. ככתוב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול^ח וכאו האנדים בארץ אישור והנזחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלים^ט.

ואנו שבים עוד לתחלת דברינו ואומרים שהקב"ה נסח נשמת חיים מהורה באדם הראשון ובנשמה היא היה דומה למלאכים ככתוב בדמות אלהים עשה אותו^י. והנשמה הטהורה החיה^{יא} הזאת נתגלגלה יי מאדם הראשון אל שת ככתוב ויולד בדמותו כצלמו^{יב}. בדמותו כנשמה אישור הוא דומה בה ליצוריו העולם העליון בה בעצמה. כצלמו ולא כצלמו^{יג} ממש. ועל הענין הזה נתגלגלה הנשמה הטהורה י"ח משת לאנוש ומאנוש לקינן ומקינן למהללאל ומטהללאל לירד וכן עד נת ולא היתה הנשמה הטהורה חלה י"ט אלא בנף אחד בלבד. והם העשרה אישור נזכרה מיתתם

(א) מ: וחוזר עליהם. (ב) א: וחוזר אליהם ושנה בענין הזאת. (ג) א: לעתיד לבוא וכאשר צונו המקום. (ד) מ: וכן הוא אומר בפסוק השני. (ה) מ: אשר בניו תשובו איש אל אחוזתו אבל שאר לעתיד לבוא. (ו) מ: וכאשר צוה המקום. (ז) א מ: ובדור החמשים קורא דרור. (ח) א: הנוי שהם. מ: הנזכרים לעיל. (ט) מ: ויהיה דור אחד מדור היום הי' שני שנה כימים הנשארים. (י) מ: יהיה הכל הי' אלפים מ"ט שנה. (יא) א מ: חסר מן לתקוע שופר עד לתקוע שופר. (יב) א: בשופר גדול וגוי. (יג) מ: והנשמה הטהורה הטהורה הזאת. א: הטהורה הזאת. (יד) א: נתגלגלה בשת מאדם הראשון. (טו) א מ: כצלמו כנשמה. (טז) פ: ליצוריו העליון. (יז) א מ: ולא צלמו ממש. (יח) א: חסר מן הנשמה הטהורה עד הנשמה הטהורה. (יט) א: חלה אל נף אחד בלבד. פ: אלא בנף בלבד.

(¹) ויקרא כ"ה י"ג. (²) שם שם מ'. (³) ישעיה כ"ז י"ג. (⁴) בראשית ה' א'
 (⁵) שם שם ג'.

בחורה להודיע שמיתתם לא היתה מיתת עונש ככל אנשי דור המבול. וכן נתגלגלה הנשמה הזאת מנח לשם ומשם לארסכשד^א וכן עד אברהם אבינו לא היתה הנשמה חלה אלא בנוף אחד בלבד ומאברהם אבינו ליצחק ומיצחק ליעקב. ובכל הדורות ב האלה לא היתה הנשמה הטהורה אלא בנוף אחד מהור בכל דור ודור מאדם הראשון עד יעקב אבינו אבל הויד בין הגופות האלה מעלות במהרה ובצדקות 5 שהיה אחד מהם מוסף על השני במהרה ובצדקות. ולא היתה נשמה מהורה נמצאת בכל דור ודור כי אם בנוף אחד מהור מפני שהנשמה הטהורה הנפוחה באדם הראשון היתה טבועה בתוך שתי הנפשות האחרות שהן הנפש הבהמית והנפש המתאוה ולא היתה יכולה להפריד מהן ולא לצאת ממעולות טבען מפני עון התאוה הגורמת לאכול מפרי העץ. עד אשר כפר הקב"ה על הארץ בימי המבול וניצלה 10 הנשמה מחוק טבע הנפש המתאוה ונשארה עוד טבועה במעולות הנפש הבהמית. עד שנתן לה"י הקב"ה כח כדי להנצל מטנה בסוף הדורות היום השלישי בקרוב השלמת ימי החיך אשר הוה בעולם י. ובכל הדורות העיבור^א היתה יוצאה מנוף אחד מהור אל נוף י' אחר מהור כמהור או מהור לגבי הדור ההוא ולא היתה בכל הדורות ההם נכנסת כי אם בנוף אחד בלבד ט. ולא היו נמצאים שם אחים צדיקים על 15 ענין אחד עד שבא יעקב אבינו והיה ראש לדורות היום הרביעי והיתה ט הנשמה פורה בו ומתיילדת בטופו והיו כל בניו מהורים וצדיקים ונשמת כל אחד מהם נשמת חיים בעלת חכמה ויראה וצדק. ועל הענין הזה היו בניהם י' ראויים להיות וכן בני בניהם עד סוף כל הדורות ומשם זכו לקבל את התורה הטהורה ולהקרא בנים למקום ככתוב בנים אתם לוי אלהיכם^א. ונקרא ישראל בכור בנים ככתוב בני בכורי 20 ישראל^ב. שממנו התחילה י' הנשמה הטהורה לפרות ולצמוח ולרבות. ובנוסות בניו ובני בניו היא מתיילדת ואינה מתיילדת בשאר האומות ככתוב רק אתכם ידעתי מכל משפחות הארמה^ג. ופעולת י' ידעתי בכאן היא מלשון מידע^ד ומידע^ה אשר הוא חבר כלומר רק בכם התחברה הנשמה אשר נפחתי באדם על כן אסקור עליכם את כל עונותיכם^ו. מפני שיש בכם נשמת חיים וחכמה כראוייה לצוות ולהזהיר ולקבל 25 שכר המעשה מעונש ומזכות. והפקידה הזאת תהיה בעת המיתה ככתוב אם יכפר כב העין הזה לכם עד תמותן^ז. וכשתמותן יהיה מכופר כשאר עונותיכם המתכפרים כ

(א) א מ : לארסכשד עד אברהם. (ב) א : חסר מן ובכל הדורות עד ובכל הדורות. (ג) א : לא היתה לא היתה הטהורה נשמה. מ : הנשמה טובה. (ד) מ פ : אבל היתה. (ה) מ : בין גופות האלה מעלות במהרה. (ו) פ : מעלות במהרה שהיה. (ז) פ : השני במהרה ולא היתה. (ח) מ : כי בנוף אחד. (ט) מ : מתוך טבע הנפש. (י) מ : במעולה הנפש. (יא) מ : שנתן לה כח חזק. כדי להנצל. פ : כח להנצל. (יב) פ : בעולם הדורות. (יג) מ : העיבור והירעה יוצאה. (יד) א מ : אל נוף אחר כמהור. פ : אל נוף אחר כמהור. (טו) א מ : בנוף אחד בלבד עד שבא יעקב. (טז) פ : והיה הנשמה. (יז) פ : היו בניהם ראויים להיות א : היו ראויים להיות. (יח) מ : שממנו התחיל הנשמה. (יט) א : ופעולת ידעתי. (כ) א מ : כלומר רק בכם התחברה. (כא) מ : נשמת חיים וחכמה. (כב) פ : אם יכפר לכם את העין עד תמותן. (כג) פ : המתכפרים אחר המיתה.

(1) דברים י"ד א'. (2) שמות ד' כ"ב. (3) עמוס ג' ב'. (4) רות ב' א'. (5) תהלים ב"ה י"ד. (6) עמוס ג' ב'. (7) ישעיה כ"ב י"ד.

אחר המיתה עדי שתהיו לעתיד עולים מקברותיכם ואתם מהורים וקדושים וזוכים לחיי עולם ככתוב ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר¹.

ואני יודע כי יש אנשים אשר דברי אלה קשים בעיניהם והם מוענים עלי מענות רבות. מהם מי שאומר לא מצאנו רבותינו ז"ל הוציאו מנין הקץ ממעשה בראשית ואין אנו יכולים לקבל הדבר הזה אלא מפייהם. ומהם מי שמתלגלג על דרשות ועל פירושים שהם במגלה הזאת שלא ראה אותם לרבותינו ז"ל וחושב שזה חולק עליהם. ומהם מי שמתעקש ואומר אם אתה נתן מעם לשנים אשר בין כל דור ודור מאדם הראשון ועד הנוך הוי הולך על הדרך הזה עד משה רבינו או לסוף כל הדורות. ומהם מעמיק בעקשות ומבקש מעם לימי חיי כל דור ודור מהם. ואומר למח היה אדם הראשון תקיל שנה ושת י"י למח היה תקיפה שנה וכן בכל דור ודור. והאחרון בכלם י"י אומר כל הענינים האלה וכל המעשים הם על ידי רמז ודרשא יי ולא הבאת מן התורה בפירוש מסוק שיהיה מפרש תחית המתים וכל הדרשות אשר דרשתו על ימי הדורות וימי העולם אדם אחר יכול לדרוש אותן על דרך אחרת ולהוציאן על ענין אחר.

ואני משיב לכל אחד ואחד מהם תשובה כנגד מעמו. לראשון מהם המעיד על עצמו שלא ראה בדבריו רבותינו ז"ל שמנין הקץ יוצא ממעשה בראשית אני אומר לו אם לא ראית אתה ענין זה"י מפורש בדבריהם יכול י"י ראה אותו אדם אחר כי דבריהם רחבים מניי ים ואתה לא עמדת על סופם. אבל כודאי ובכירור הוא יוצא מדבריהם כי הם ז"ל העידו ואמרו העולם כלו לא נברא אלא בשביל ישראל² ואם העולם כלו נברא בשבילם ראוי הוא שיהיה כל מעשה בראשית רמז עליהם ויהיו הדורות המונים מאדם הראשון מסורים כנגד הקורות להם. והאומר כי פירושים רבים נאמרו במגלה הזאת שאינם נמצאים בדבריהם ורואה זה כאלו כ"א הוא חולק עליהם אינו חולק עליהם ואפילו היו כל הפירושים שלא בדבריהם כל זמן כ"א שאינו שוכר את מעמם. כי אין המחלוקת אמורה אלא על שני דברים שהאחד סותר את ענין השני ומכחלו. כגון שני חולקים שהאחד אומר הן והאחד כ"א אומר לאו. אבל שני מעמים שאין האחד מכחיש את השני אין ביניהם מחלוקת כלל אבל הם כי דעות על כ"א כתוב אחד כ"א אומר שתי סברות על ענין אחד ושניהם יהיו נכוחים ונאמנים. והוא שאמרו רז"ל מקרא אחד יוצא לכמה מעמים ואין מעם אחד יוצא כי לכמה מקראות³. והם דרשו ואמרו הלא כה דברי כאש נאם יי וכפטיש יפוצץ

(א) א מ: כ"ד שתהיו לעתיד. (ב) פ: עולים מקברותיכם. (ג) פ: וקדושים לחיי העולם. (ד) א מ: ומוענים עלי. (ה) מ: מסון הקץ. (ו) א מ: מי שמתלגלג. (ז) מ: ועל פירוש שהן. (ח) מ: כל הדורות מעמיק. (ט) מ: יודע חיי כל דור. (י) פ: ואמר למח. (יא) א מ: ושת תקיפה שנה. (יב) א מ: ואחרון. (יג) מ: בכלם או כל. (יד) כל אומר. (יז) א מ: ודרשה. (טו) מ: שדרשת כל ימי. (טז) מ: שלא ראה רבותי ז"ל שמנין. (יז) א מ: ענין זה בדבריהם. (יח) א מ: יכול אדם אחר ראה אותה. (יט) מ: רחבים מנכם. (כ) מ: בודאי וברור. א: בודאי הוא יוצא. כא) א: כאלו חולק. (כב) א: כל זמן שוכר את מעמם. (כג) פ: והשני אומר לאו. (כד) א: על כן כתוב אחר. (כה) פ: כתוב אחד ושניהם יהיו. (כו) בנמרא הנוסחא: יוצא מכמה מקראות.

(1) ישעיה ס' כ"א. (2) שבת פ"ח ע"א. (3) סנהדרין ל"ד ע"א.

סלע'. מה שמיש מתחלק לכמה ניצוצות אף כתוב אחר מתחלק לכמה טעמים.²
 והמתקש עליו ומכריחו לתת טעם לימיא חיי כל דור ודור מתוך עד משה רבינו
 או עד סוף כל הדורות כאשר מסרנו טעם לחיי הדורות מן אדם ועד חנוך נאמר לו
 שכל המאמין בתורה מודה ויודע שחיי כל דור ודור מהדורות המפורשים בתורה.³
 וכן כל אות ואת וכל תיבה ותיבה אשרי בכל פרשה ופרשה יש לה טעם
 גדול בחכמה וסוד וזה מרזי התבונה שאין בנו כח לעמוד על סופן והלוא יד שנתיה
 יודעים טעם מרכיב. ואין אנו ראויים מפני שלא נתכבדה לנו הכל שנתיה שותקים על
 המעט אשר נראה לנו אבל אנו חייבים לפרש המועד אשרי נגלה לנו ולחקור על
 הרוב אשר נסתר ממנו אולי נזכה לעמוד על סודו. אם נזכה מושב ואם לאו נסתין
 לו עד שיבוא ויורה צדק. והאומר שיוכל אדם לדרוש בכל הכתובים האלה דריש⁴
 אחר ולתת בהם טעם אחר אני אומר לו אין הטענה הזאת שוכרת את דברי ולא
 מונעת אותי מחוות את דעתי אף אני. והאומר שכל הענינים האלה אשר עברו הם
 על ידי רמז ומפי' דרשא ראוי הוא לדעת כי אין בהיותם באים על ידי רמז שום
 נגאי' להם כי כל דברי' נסתר וחתיים אינו נמצא אלא רמז ונגז. ואם יבוא לבקש
 כתוב מפורש שהוא מרכיב על הקץ בתורה שלא מטעשה בראשית יהיה י' מיצא⁵
 כתובים רבים מן הענין הזה מהם כרמז ומהם כפירוש גלוי. כי הכתוב מודיעך כפירוש
 שהעולה כלו נברא י' בשביל ישראל וכשביל התורה והמצות.⁶ ועל זאת חתם הקב"ה
 מצות זכירת השבת בדבור⁷ הדי' על הר סיני במספר ימי בראשית ואמר בסופה על
 כן ברך יי' את יום השבת ויקדשהו.⁸ ומה היה צריך ככאן לזכר מעשה בראשית
 כדי שיוזיה וזכרון לעמו ישראל ועל זה באה מצות שבת בדבור על הר סיני כמלת
 זכור.⁹ ובשמינית שבת בדבור¹⁰ הדי' במשנה תורה אומר בסופה ויצאך יי' אלהיך
 משם ביד חזקה יי' וזרע נטויה על כן צורך יי' אלהיך לעשות את יום השבת.⁶
 והודיעך בזה שהקב"ה הוציא את ישראל מטצדים לתת להם התורה והמצות ותהיה
 בידם ישמרה כאשר היתה לפניו מבראשית וזכותה שגור להם לעולם הבא. ועל זה
 באה הנצוה הזאת¹¹ במשנה תורה כמלת שמור¹². ויתברר לך מן הכתובי' כפירוש
 שהתורה והמצוה נגזרים היו מששת כ"א ימי בראשית ומוחזקים כ"ב לתת לישראל וכן
 ישראל הבינם המקום וקדשם להנחילם תורתו וקדושהו. ותמצא כל אחד מהם התורה
 וישראל גזו לחברו ומוזמן לכבוד חברו ומקורו מישום חברו. ישראל קדושים כ"ב

(א) א מ : לימי כל דור ודור. (ב) פ : מהדורות המפורשים בתורה כתוב כסול שתי
 טעמים. (ג) מ : אשר כל פרשה. (ד) מ : ואלו יודעים. (ה) ה א מ :
 מפני שלא נתכבדה הכל. (ו) מ : אשר עלה לנו. (ז) פ : נסתין עד שיבוא. (ח) מ : דרשו
 אחר. (ט) פ : מהות את דעי ותאומר. (י) מ : ומפני דרשא ראוי לדעת. (יא) פ : שום
 נגאי' כי כל דברי' יב. (יב) מ : כל דבר שגזר וחתיים. (יג) א : ימצא כתובים רבים. (יד) מ :
 נברא ובשביל ישראל נברא ובשביל התורה והמצות. (טו) פ : בדבור השלישי. א מ : בדבור
 הגי'. (טז) מ : על הר סיני כל סוד זכור. (יז) א מ : בדבור הגי'. (יח) א : ביד חזקה על
 כן. (יט) פ : המצוה הזו. (כ) מ : כן הכתוב שהתורה והמצוה נגזרים. (כא) פ : מששת
 בראשית. (כב) פ : ומוחזקים לצאת לישראל. (כג) מ : ישראל קדושתם בתורה.

(1) ית' ה כ"ג כ"ט. (2) סנהדרין ל"ד ע"א. (3) בראשית רבא פרשה א' סימן ד'.
 (4) שמות כ' י"א. (5) שם שם ח'. (6) דברים ה' מ"ו. (7) שם שם י"ב.

בתורה הנתינה להם והתורה מקודשת^א להיותה נתונה ל^ב ישראל. וכל העולם לא נברא אלא לכבוד התורה ככתוב אם לא בריתי יומם ולילה חקת שמים וארץ לא שמת^א. ואתה רואה מלאכת השמים והארץ אינה נשלמת אלא באדם אשר היה סוף הברואים והחיתתם. וגם עבודת האדמה אינה נגמרת וקיימת אלא באדם ככתוב: 5 כי לא המסיר יי אלהים על^ב הארץ ואדם אין לעבד את האדמה^ג. להודיע כי עבודת האדמה וישוב העולם אינו נשלם אלא באדם. ואנו מוצאים מן הכתוב שכל האומות לא נבראו אלא כנגד^ד ישראל ככתוב בהנחל^ה עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבלות עמים למספר בני ישראל^ו. והמספר הזה הוא מספר יורדי מצרים כי אין אתה מוצא^ז בני ישראל נזכרים למספר עד אשר נזכר מספרם כבואם אל מצרים. אבל לפני זה הם נקראים בני יעקב ככתוב ויהיו בני יעקב שנים עשר^ח. וכבואם אל מצרים הוא אומר ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה^ט יעקב ובניו^י ועל זה אמר ככאן למספר בני ישראל ולא אמר למספר בני יעקב. ללמדך שכל אמות העולם לא היו שבעים אמה יי אלא כנגד ישראל שבעים נפש הוורדים מצרים ושיורדי מצרים הם שבעים להנחילם שבעים יי אמה. ואם העולם לא נתמלאה^{יא} עבודתו אלא באדם כאשר הוא אבי כל האמות וכל האמות לא נבראו אלא בשביל ישראל יד בירוע שהעולם כלו נברא בשביל ישראל. והכתוב נתן טעם לענין הזה ואמר כי חלק יי עמו יעקב חבל נחלתו^{יב}. מפני שיש ישראל הם חלקו ונחלתו הציב גבולות עמים למספרם כדי להנחילם את כל העולם. ככתוב יי ברד ינחנ ואין עמו אל נכר^{יג}. ינחם וינחילם את כל נחלות^{יד} הגוים ויושיבם לבדד ואין בהם עובד אל נכר. ואתה רואה מן יי הכתובים האלה שכל אמות העולם נבראו בשביל ישראל והקב"ה הסיף יי את ישראל על הארצות לשבון בהן עד שירכבו ויהיה מספרם כמספר כל האמות ויהיה המקום מאבד את כל האמות ומנחיל את עמו ישראל ארצותם וכל נחלתם. והעת הזה יהיה לתחית המתים כשיהיו כל ישראל העומדים מקברותיהם מיוצאי מצרים עד דורו של משיח מספרם כמספר שבעים אמה שבעולם ויהיו מפני זה 26 ממלאים את כל משכנות הארץ אשר היו יי שאר האמות שוכנים בהם. כאשר אמר ליעקב אבינו ופרצת יטה וקרמה וצפנה ונגכה^{טו}. שכל משכנות הארץ ממורת יי ועד מערב ומצפון ועד דרום יירשו אותם ויפרצו בס"ד זרעו של יעקב. ועליו הוא אומר יי ברד ינחנ ואין עמו אל נכר. ומצאנו הכתוב מנה את מספר בני ישראל במדבר

(א) א מ: והתורה מקודשת. (ב) ב: להיותה נתונה להם. ג: להיות נתונה לישראל כל העולם. (ג) ג: ככתוב ואדם אין. (ד) ד: על האדמה ואדם אין. (ה) ה: א מ: את האדמה כי עבודת האדמה. (ו) ו: שכל האומר לא נבראו. (ז) ז: כנגד בני ישראל. (ח) ח: בהנחל גוים. (ט) ט: כי אין אתה מוציא בני ישראל. (י) י: הבאים מצרים ועל זה אמר. (יא) יא: שבעים אמה כנגד שבעים. (יב) יב: להנחילם שבעים ואם העולם. (יג) יג: לא נתמלא עבודתו. (יד) יד: א מ: חסר מן ישראל עד ישראל. (טו) טו: עמו חבל נחלתו. (טז) טז: מפני שהם חלקו. (יז) יז: את כל נחלת הגוים. (יח) יח: מהכתוב האלה. (יט) יט: א מ: הסיף לישראל. (כ) כ: ויהיה מספר כמספר. (כא) כא: א מ: ויהיה מאבד. (כב) כב: אשר היו בהם שאר האמות שוכנים. (כג) כג: למורת ועד מערב מצפון ועד דרום. (כד) כד: א מ: ויפרצו בס ומצאנו הכתוב.

(^א) ירמיה ל"ג כ"ה. (^ב) בראשית ב' ה'. (^ג) דברים ל"ב ח'. (^ד) בראשית ל"ה כ"ג. (^ה) שמות א' א'. (^ו) דברים ל"ב ט'. (^ז) שם שם י"ב. (^ח) בראשית כ"ה י"ד.

- סיני בצאתם מצרים ומנה אותם פעם שנית לחום^א ארבעים שנה לצאתם בערבות
 מאב אהר' שכל הדור הראשון אשר היו יוצאי מצרים מתו ככתוב וכאלה לא
 היה איש מפקודי משה ואהרן הכהן אשר פקדו את בני ישראל במדבר סיני.
 והיה מספרם בפקידה השנית^ב כגון מספרם בפקידה הראשונה. ואתה למד מכאן
 שבכל ארבעים שנה הקב"ה מוליד מעמו ישראל מספר יוצאי מצרים שהם מספר
 5 אמה א' משבעים אמות^ג שבעולם. ואם אתה כופל מספר ארבעים שנה במספר
 ס"ט יהיו אלפים תשי"ס ולמספר השנים האלה יולדו מישראל ס"ט אמה על
 חיבתן אמה לכל ארבעים שנה וישלמו מהם עם יוצאי מצרים ישבעים אמות.
 ואם אתה מוסיף המנין הזה על שנת אלפים ת"ח לעולם שבה יצא ישראל
 מצרים יהיה הכל ה' אלפים ר"ח שנה והוא זמן תחית המתים בעזרת האל.
 10 וזה היה רמזי על תחית המתים שרמזו הקב"ה לעמו ישראל בנזרה שגזר
 על יוצאי מצרים למות במדבר כדי להחיותם^ד לעתיד ולהכניסם אל י"ב הארץ עם
 משה ואהרן מסוף ס"ט דור והיו נוחלים את הארץ כלה ויושבים בה עד עולם.
 ואם תאמר^ה כי אמות העולם הם ע"ב אמה בדברי חכמי גוים וכמנין ע"ב
 15 זקנים שאסף משה מישראל עם אלדד ומידד אשר נשארנו בטחנה יד וככאן לא נמנה
 מהם כי אם ע' אמות ותאמר אנה הם שתי אמות הנשארות. ואמר^ו לך כי האמה
 האחת היא בניו של משה רבנו אשר הכתיבו הקב"ה שיהיו בניו אמה גדולה
 ככתוב ואעשה אותך לגוי גדול^ז. שיהיה מנין בניו לימות^ח המשיח כמנין אמה אחת
 גדולה מע"ב אמות^ט. והאמה השנית היא בני לוי אשר לא התפקדו בתוך בני ישראל
 20 והיו לימות המשיח כמנין אמה אחת. כי כן אתה מוצא מספרם אשר נפקדו בו
 לעבודת המשכן במדבר סיני^י ה' אלפים תקי"ס^י. ואם אתה כופל את המספר הזה ע'
 פעמים י" יהיה ת"ר אלף ות"ר ס' מאות. ותמצא עובדי עבודת המשכן מהלויים כגון חלק בא
 אחד משבעים מישראל. וישראל כגון חלק אחד משבעים^{יא} מן האמות. וכאשר בחר
 לו הקב"ה את ישראל לסגולה ולנחלה מכל אמות העולם שהם ע' אמות או כגון
 ע' כן בחר מישראל כג' לעבודתו את הלויים שהם כגון חלק אחד משבעים^{יב} מישראל.
 25 ואחר שבעים דור שישלמו מיציאת^{יג} מצרים עד המשיח יהיה מספר הדורות כו

(א) מ': לשם ארבעים שנה. (ב) פ': עד שכל הדור הראשון. (ג) א' מ': הדור הראשון
 יוצאי מצרים. (ד) א': לא היה איש וגו'. פ': לא היה איש מפקודי משה ואהרן הכהן וגו'.
 (ה) מ': בפקידה והשנית. א': בפקידה השנית כמספרים. (ו) א' מ': שכל ארבעים שנה.
 (ז) פ': משבעים אמה שבעולם. מ': השירים אמות שבעולם. (ח) פ': ואם אתה מוסיף על
 המנין הזה. (ט) מ': שבה יצאו ממצרים יהיה כל ה' אלפים ר"ח שנה. (י) א' מ': רמזו שרמזו
 הקי. (יא) פ': כדי לחיותם לעתיד. (יב) א' מ': ולהכניסם לארץ עם משה ואהרן ס"ט דור.
 (יג) א': ואם תאמר העולם הם. (יד) מ': אשר נשארנו בטחנה. (טו) מ': נאמר לך כי האמה
 האחת. (טז) מ': בימות המשיח כמנין אמה אחד. (יז) פ': מעיב אמות השני היא.
 (יח) פ': במדבר סיני תקי"ס. (יט) פ': ע' פעם. (כ) פ': ת"ר אלף וזו מאות. מ': סד' אלף
 ות"ר מאות. (כא) מ': כגון חלק משבעים. (כב) מ': משבעים מהאומר. (כג) מ': בחר מישראל.
 (כד) מ': חלק אחד משבעים ואחר שבעים. (כה) שישלמו מיציאת עד המשיח. (כו) מ': מספר
 הדורים.

(1) במדבר כ"ו ס"ד. (2) שכות ל"ב י'. עיני ברכות ז' ע"א על הכתוב דברים ט' י"ד.

(3) במדבר ד' מ"ח.

מישראל העולים מקברותיהם כמספר^א שבנים אמות שבעולם ויהיו הלויים כמספר^ב אמה אחת מהם ובני משה כמנין^ג אמה אחרת. ויהיו כולם ע"ב אמות ויהיו בטלאים את כל הישוב ויורשים משכנות כל האמות. ועליהם הוא אומר כי מלאה הארץ דעה^ד את י"י כמים לים מכסים^ה. ומצאנו^ו הכתוב העלה מטספר הלויים המנים מבן חדש ומעלה במדבר סיני^ז כי מאות איש ולא כלל אותם כמספר הלויים הנתונים תחת כל בכור בכני ישראל. כי מספר^ח משפחות בני לוי במדבר סיני אם אתה כולל אותם יהיו כ"ב אלף וגי^ט מאות^י. והכתוב כלל אותם כ"ב אלף בלבד^{יא} והעלה מהם ג' מאות על בכורי הלויים. והמספר הזה כגון חלק אחד מעי מטספר כל הלויים. וכאשר הפריש המקום את הלויים מתוך בני ישראל^{יב} ולא כלל מספרם עם מספר בני ישראל מפני שהיו נתונים לו תחת כל בכור בכני ישראל כן הפריש את בכורי הלויים מתוך הלויים ולא כלל מספרם עם^{יג} מספר הלויים. וכאשר^{יד} הפריש את הלויים כגון חלק א' מעי מישראל כן היו בכורי הלויים כגון חלק מעי מהלויים. ומצאנו מספר הלויים מבני^{טו} חדש ומעלה עם בכוריהם כגון חלק אחד מכ"ו מישראל. והעודפים על הלויים מבכורי בני ישראל סוחחים^{טז} כמספר בכורי הלויים כ"ז איש^{יז}. והמספר הזה שיהו לכ"ז^{יח} מלכיות אשר שמו את כוס יין החמה מיד ירמיהו^{יט} אשר יהיו כלם כלים ואובדים לעתיד לבוא וירשו ישראל את מלכותם וימלאו את משכנותם. ומצאנו מספר העודפים על הלויים מבכורי בני ישראל י"ד היו רע"ג איש. ואתה מוצא כמספר הזה רמז גדול על עת הגלות ועל עת הגאולה והסודות מפני שהקב"ה צוה לסדות את העודפים האלה ואמר ואת סדויי השלשה והשבועים והמאתים העודפים על הלויים מבכורי בני ישראל^כ י"ח. ואמר ולקחת חמשת שקלים לגלגלת^{כא}. והוא שונה בכאן חמשת שתי פעמים והיה מסמיק לו פעם אחת כאשר אמר בישראל בארשת שקלים בקע לגלגלת^{כב} י"ח. פעם אחת כך היה יכול לומר^{כג} בכאן חמשה שקלים לגלגלת. ומפני ששנה ואמר חמשת חמשת דרשנו על הראשונה שהיא רומזת לזמן המושב בארץ מציאת מצרים עד גלות מיוסום. ודרשנו מהשנית כ"א על זמן הגלות מחרבן בית שני עד תהית המתים. והיה הפדיון כ"ב השלם חמשת שקלים שכל זמן וזמן מהם יהיה כמספר העודפים ה' פעמים^{כד}. ומשום הרמז הזה

(א) מ: כמספר עי אמות. (ב) מ: כמספר אמה אחת. (ג) מ: כמנין אמה אחרת.
 (ד) פ: דעה כמים. (ה) א: חסר מן ומצאנו הכתוב העלה עד ומצאנו מספר העודפים.
 (ו) מ: העלה מספרם של הלויים. (ז) מ: במדבר סיני שאומר ולא כלל אותם עם מספר הלויים.
 (ח) מ: כי מספר משכנת בני לוי. (ט) מ: חסר מן בני ישראל עד בני ישראל. (י) מ: עד מספר הלויים. (יא) פ: וכאשר הלויים כגון חלק מעי. מ: וכאשר הפריש כגון חלק.
 (יב) מ: מבן שנת ומעלה. (יג) מ: והמספר הזה שיהו מלכיות אשר שמו את כוס יין. (יד) א: מ: בני ישראל רע"ג איש. (טו) מ: כמספר בני ישראל. (טז) א: מבכור בני ישראל ולקחת.
 (יז) מ: כאשר אמר בפרישה. א: כאשר אמר בישראל. פ: כאשר אמר בשקלים. (יח) א: חסר מן לגלגלת עד לגלגלת. (יט) פ: יכול לומר חמשת. כ: דרשנו הראשונה שהיא רומזת. מ: על הראשון שהוא מה בן זמן. כא) א: מהשנית זמן הגלות. כב) א: הפדיון ה' שלם שכל זמן. פ: הפדיון חמשת שקלים. כג) א: חסר מן העודפים ה' פעמים עד העודפים ה' פעמים.

(^א) ישעיה ו"א פ'. (^ב) במדבר ג' כ"ב וכ"ח ול"ד. (^ג) שם שם ל"ט. (^ד) שם שם ס"ג.
 (^ה) ירמיה כ"ה ס"ו—כ"ח. (^ו) במדבר ג' מ"ו. (^ז) שם שם מ"ו. (^ח) שמות ל"ח כ"ו.

היו השקלים אשר הם כופר כל נפש מחצית השקל^א ככתוב כלב העבר על
 הפקדים מחצית השקל בשקל הקדוש^ב. והוא חלק אחד מעשרה מכסף פדיון עורפיג
 הבכור להודיע שזמן המלכות והגלות יהיה כמנין העודפים מבכור בני ישראל י"ד
 פעמים. והיו השקלים מחצית השקל כאשר כסף הפדיון נחלק לבי חצאים מחציתו
 מלכות ומחציתו גלות. ואם אתה כופל מספר העודפים ה' פעמים כנגד חמשה^ג
 הראשונות יהיו אלף שס"ה^ד כנגד כסף הפדוים^ה. ואם אתה מוסיף המספר הזה על
 יציאת מצרים יעלה בדרך ג' אלפים תתי"ג שנה. וגלות מיטום הרשע היתה בשנת
 ג' אלפים תתכ"ח והיא מוספת על המספר הזה מ"ו שנה. ואם אתה מוסיף על גלות
 מיטום מספר העודפים ה' פעמים כנגד חמשת השנים והוא כמו כן אלף שס"ה שנה
 יעלה בדרך ה' אלפים קצ"ג שנה. ואנ"י מצאנו תחית המתים מן התורה בשנת ה'^ו
 אלפים רי"א ובינה ובין החשבון הזה מ"ו שנה כאשר היה ביניהם בעת הגלות.
 ותמצא חשבון יב העודפים גורע מן המספר היוצא למעשה מ"ו שנה בגלות וס"ו
 שנה בגאולה שהיא לשתייה ל' שנה. וכן מצאנו התוספת במושב בני ישראל^ז
 במצרים בין הרמו בין הבתרים ובין היוצא למעשה ל' שנה יד. בין הבתרים הוא
 אומר ועברום וענו אותם ארבע מאות שנה^ח. ובצאתם ממצרים אומר ומושב בני
 ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה^ט. וכן במקום הזה נתן רמז
 לזמן המלכות והגלות ובצאתו לירי מעשה הוסיף מ"ו שנה כי בכל אחד מהם והיו
 שלשים שנה בשתייהם. ועל הרמז הזה החזיר הכתוב חמשת ב' פעמים. האחת^י
 לפדיון מצרים. והשנית לפדיון הגלות הזה אשר תהיה פדות עולם בישועת האל.
 ועל י"ז זה קרא הכתוב את הכסף בני שמות. בראשונה קרא אותו כסף הפדוים^{יא}
 ככתוב ויקח משה את כסף הפדוים^{יב}. כלומר כסף פדיון יציאת מצרים אשר עברה
 אשר היתה על יד משה ככתוב כי בפרשה ויקח משה כסף הפדוים. ובסוף
 הוא קורא אותו כסף הפדוים ככתוב ויתן משה את כסף הפדוים כג' לאהרן ולבניו^{יג}.
 כלומר אשר יהויבד פדוים בימי הגואל לעתיד לבא בשליחות אליהו אשר הוא
 מורע אהרן^{יד}.

ואתה יכול לדרוש ממספר העודפים דרש אחר ותאמר היו מספר העודפים
 רע"ג כה במספר רג"ע מחזור אשר יעברו מכריאת העולם עד זמן הגאולה כי תחית

(א) מ: חסר מן מחצית השקל עד מחצית השקל. (ב) פ: זה יתנו כל העבר על
 הפקדים מחצית השקל בשקל הקדוש. (ג) מ: פדיון עורפים הבכור. (ד) מ: כמנין העודף
 הבכור. (ה) פ: מחצית כאשר כסף. (ו) א: חמשת הראשונים. (ז) א: אלף שס"ה ואם
 אהה מוסיף. מ: ממנין כסף הפדיון. (ח) א: ואם מוסיף. (ט) מ: כנגד השנית. (י) א: מ:
 ואם מצאנו. (יא) מ: כ"ח. פ: רי"ח. (יב) מ: חשבון העולם גורע. (יג) פ: בני ישראל בין
 הרמו. (יד) א: חסר מן למעשה ל' שנה עד ועל הרמו הזה. (טו) מ: חסר מן שנה עד שנה.
 (טז) מ: ועל הרמו החזיר. (יז) מ: האחד לפדיון. (יח) מ: פדיון עולם. (יט) א: חסר מן
 ועל זה קרא הכתוב עד ואתה יכול לדרוש. (כ) פ: את ידי משה. (כא) פ: ככתוב ויקח.
 מ: בפרשה ויקח. (כב) פ: ויקח משה ובסוף הוא קורא. (כג) מ: את כסף הפדיון.
 (כד) מ: אשר היו פדוים. (כה) מ: רג"ע במספר רג"ע. א: העודפים רע"ג מחזור.

^א שמות ל' ו"ג. ^ב במדבר ג' נ'. ^ג בראשית מ"ו ו"ג. ^ד שמות י"ב מ'.
^ה במדבר ג' מ"ט. ^ו שם שם נ"א. ^ז בבא מציעא ק"ד ע"א ובי.

המתים תהיה לחשבון* עקב מחזור רע"ד שהוא ה' אלפים מאתים וישישה. ומכאן אמר העורפים כלומר המחזורים העורפים על מחזור הגאולה. וסימנך על המדרש הזה כי רגע באסו חיים ברצונו¹. אמר הכתוב אם אתה ממתין לאפו וסובלג את עול הגלות עד רגיע מחזור אל יקשה בעיניך כי חיים ברצונו. אין אתה מרצונו כי אם ס"ח מחזור שהם כמספרג כלת הימים. וס"ח מחזור הם אלףד מאתים ותשעים ושנים כגון שנות היום הששי שהיא דורו של ירד אשר הוא זמן הגלות. ואם אתה מונה מחרבן בית שני ס"ח מחזור ותוסיף אותם² על שנת הגלות יהיו לך ה' אלפים ק"כ שנה אישר בה יגלו סימני הגאולה ותחזור הטלכות לישנה לישועתו הגדולה. ויהיה פירוש חיים ברצונו כאשר היתה³ ברצונו לפני ס"ח מחזור שהן הימים. כן תהיה ברצונו לאחריתן ככתוב בערב ילון בני ולבקר רנה⁴. אם החשיכו בערב כחלתן יאירו לך באחריתן⁵.

ואנו באים לפרש הרמז אשר נתן לנו בארבעים שנה שעמדו אבותינו במדבר ומביאים עליו ראיה מטקס אחר ונאמר אם אתה חושב הדורות מאדם הראשון עד משה רבנו יהיו כ"ו דור. הוסף עליהם ס"ט דור העולים⁶ מארבעים שנה לכל דור מציאת מצרים עד תחית המתים יהיו כלם צ"ה דור מאדם הראשון עד דורו של משיח בן דוד. ומצאנו הכתוב מנה נודע דוד בספר י"א דברי הימים⁸ מן שלמה עד י"ב ענני ס"ב איש בשמותם. ואם אתה מוסיף על המטים⁹ שם הדורות אשר מאדם ועד דוד תמצא מאדם ועד ענני צ"ה דור. ויראה לך י"ד בכיורו כי לא באו הכתובים בדברי הימים למנות לך כל הדורות ההם אלא לתת לך רמז על הגאולה שהיא באה בסוף הדורות ההם. והחשבון הזה הוא כך. מאדם הראשון עד אברהם כ' דור ומאברהם עד דוד י"ג דור⁴ הרי מאדם ועד דוד ל"ג דור ישאר לך לזמן הגאולה ס"ב דור. ואתה מוצא המטים בדברי הימים מבני דוד ומבני בניו ס"ב איש שנזכרו שם בין בניו ואחים כדי השלמת ס"ב דור ואלוהו הם. מן שלמה עד יאשיהו י"ז דור. והם שלמה. רחבעם. אביה. אסא. יהושפט. יורם. אחזיהו. יואש. אמציהו. עזריה י'. יוחם. אחז. חזקיהו. מנשה. אמון. יאשיהו. הרי י"ז. ובני יאשיהו ארבעה. יוחנן. יהויקים. צדקיהו. שלום. והם נמנים בארבעה דורות מפני שד' י"ח מלכים מבני יאשיהו נזכרו שבמלכי יהודה. הראשון יהואחז ככתוב ויקח עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימשהו אותו וימליכו אותו תחת אביו⁶. וזה"ש הוא יוחנן הנמנה ראשון בכאן. והשני יהויקים ככתוב בה אמר י"י אל יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה⁸.

(א) מ: ההית לחשבנו עק"ב. (ב) א מ: וסובל הגלות. (ג) א: כמספר חייים. (ד) א: אלף ר"ף. פ: אלף מאתים ותשעים. (ה) א: שהוא של ירד. (ו) פ: ס"ח מחזור. (ז) א: ומוסיף על הגלות. מ: ותוסיף אותן. (ח) א מ: כאשר הית ברצונו. פ: כאשר היתה מרצונו. (ט) פ: יאירו לך בסופן. (י) א: העולים לכל דור. (יא) מ: כמספר דברי הימים. (יב) א מ: מן שלמה עד ס"ב איש. (יג) מ: המנוים לשום. פ: המנוים לשם. (יד) א: ויראה לך כל הדורות ההם. מ: וירא הולך כל הדורות ההם. טו) מ: בן בניס ואחים. טז) א: חסר כל הענין מן ואלו הם עד הרי לך מאדם הראשון. (יז) מ: עזרא. (יח) מ: שדי אלפים. (יט) מ: וזהו יוחנן.

(¹) תהלים ל' ו'. (²) שם שם. (³) א' ג' ו'—כ"ד. (⁴) רות ד' י"ח—כ"ב. (⁵) מלכים ב' כ"ג ל'. (⁶) ירמיה כ"ב י"ח.

והשלישי שלום רחוב כי כה אמר יי אל שלם בן יאשירו מלך יודרה המלך
 תחת יאשירו אביו¹. והרביעי צדקיהו ככתוב וימלך מלך צדקיהו בן יאשירו² תחת
 כניהו בן יהויקים³. כל אחד מהם נזכרה מלכותו בשמו בפירוש ועל זה נמנו בד'
 דורות הריב כ' דור. ובני יהויקים יכניה וצדקיה שנים הרי כ"ב דור. וצדקיה זה
 אינו צדקיהו בן יאשירו אבל צדקיה בן יהויקים אשר נזכרה מלכותו בספר דברי
 הימים בסוף מלכות יהויכין ככתוב וימלך את צדקיהו אחיו⁴. ומפני שמצאנו יכניה
 וצדקיה בני יהויקים נחשבים בתוך המלכים היו ראויים לחשוב אותם כבני דורות
 והיו הדורות כאדם ועד צדקיה בן יהויקים נ"ה דור. ונשארו מ' דור והם מנים
 כדברי הימים על הסדר היה: אסיר, שאלהיאל, מלכירם, פדיה, שנאצר, יקמיה,
 הושמע, נרכיה, זרובבל, שמעי, משולם, הנניה, שלומית, חשוכה, אוהל, ברכיה,⁵
 הסדרה, יושב, חסד, פלמיה, ישעיה, רפיה, ארנן, עזכריה, שכניה, שמעיה, חמוש,
 יגאל, בריה, נעריה, שפט, אליועזי, הזקיה, עזריקם, הודויה, אלישיב, מליה, עקוב,
 יוחנן, דליה, ענני. הרי לך כאדם הראשון עד ענני צ"ה דורות. וכל מקום שנזכרו
 בו אחים זכר מנינם בפירוש כדי שתהיה מונה כל אחד מהם בדור בפני עצמו.
 כאשר הוא אומר ובני שמעיה⁶ ששה ובן נעריה שלשה ובני אליועזי שבעה⁴.
 ותהיה משלים צ"ה דור עד ענני. ורבותינו ז"ל הודיעונו שענני שם למשיח⁵ והיו
 בדבריהם אלו סתתהים את לבנו ומנעירים אותנו לדרוש את מנין הקץ מהדורות האלה
 מפני שהוא רמז בתוך מספרם.

ואתה מוצא רמז על זה בכרכה אשר בירך יעקב אבינו את יהודה ככתוב
 יהודה אתה יורוך אחיך ירך בעורף אויביך ישחתו לך בני אביך⁶. תמצא מן הכתוב
 הזה רמז על דוד מלך ישראל שהוא י"א דור בכנים ליהודה ולדוד השחתו כל
 שבטי ישראל ולא מצאנו שאחי יהודה היו משתחוים ליהודה כמשמעי⁷ הפסוק הזה.
 אבל האחד עשר מבניו⁸ כמספר י"א תיבות⁹ אשר בפסוק הזה היו"ד בני אביו
 משתחוים לו. כלומר הי"א מבניך כמנין תיבות הפסוק הזה יש לך מ' ב"א. ושנה את
 הרמז הזה בפסוק אשר לאתרוגיו כ"ב. גור אריה יהודה מטרף בני עליה¹⁰ כרע רבך⁵
 כאריה וכלביא מי יקמנו⁷. ובפסוק הזה כתוב י"ב תיבות כמספר הדורות מיעקב אבינו
 ועד דוד. ובן הוא אומר בכאן בני כלומר המלך הזה הוא הריב לי בכנים. ומנין
 מטרף בני עליה י"א אותיות כי הוא הי"א בכנים ליהודה בן יעקב ויהיה עולה
 למלוכה וינצל מטרף שאול אשר היה מבקש אותו להמיתו. ובפסוק הגי' אומר לא

(א) מ: צדקיהו בן יאשירו מלך יהודה. (ב) פ: הרי ברוד. (ג) מ: את צדקיהו אחיו
 תחתיו. (ד) מ: פ: בני דורות. (ה) מ: פ: בן יהויקים דוד. (ו) מ: שמעי זרובבל.
 (ז) מ: פ: פדיה. (ח) א: חסד כל הענין הזה מן וכל מקום שנזכרו בו אחים עד ואתה רואה מכל
 המעטים אשר נזכרו (עמוד 88). (ט) מ: ובני שמעיה שלשה ובני נעריה ששה. פ: ובני נעריה ו'.
 י) מ: ישחתו לך בני אסר. (יא) מ: במשמע הפסוק הזה. (יב) מ: כמספר י"א תיבות.
 יג) מ: חסד מן תיבות עד תיבות. יד) בכתב יד פ: נקדע כאן חצי הדרך העליון ונחסר מן
 בני אביו משתחוים לו עד ואחר חרכן שילה. טו) מ: יש לך בא'. טז) מ: בני. יז) מ:
 בני עליה ובפסוק הזה.

(1) שם שם י"א. (2) שם ל"ו א'. (3) דברי הימים ב' ל"ו י'. (4) דברי הימים א'
 ג' כ"ב—כ"ד. (5) תנחומא פרשת תולדות. (6) בראשית מ"ט ח'. (7) שם שם ט'.
 6 סגלת הסגלה.

יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו עד כי יבוא שילה^א ולו יקתח עמים¹. והוא
גלה הרמו וסירש ואמר כי אין הנשיאות כי אם בשבטו בלבד. לא יסור שבט מבין
רגליו לא תהיה נשיאותו בתנשאת על שבט אחר עד כי יבא שילה עד אשר
יחרב שילה. ויהיה סירוש יבוא בכאן יחרב או יסתר. מטעם ואתה תבוא אל אבתך².
5 ואחר חרבן שילה יקתח לו עמים³ יכנסו ישראל להמליך את דוד. ואנו מוצאים
מלכות דוד בחברון היתה אחר י"ד שנה להרבן שילה ומספר תיבות הפסוק הזה
י"ד תיבה. וחרבן שילה היה בשנת שמת עלי ובשנה היתה נתמנה שמואל הנביא
והיו ימיו י"א שנה עד מלכות שאול ומלך שאול ב' שנים ואחר שמת שאול מלך
דוד⁴. נמצא מחרבן שילה עד מלכות דוד י"ד שנה כמספר תיבות פסוק לא יסור
שבט. ועוד שאתה מוצא דוד מלך על ישראל בן ל"ז שנה ככתוב בן שלשים
10 שנה דוד במלכו ארבעים שנה מלך בחברון מלך על יהודה ושבע שנים וששה
חדשים ובירושלים מלך שלשים ושלוש שנה על כל ישראל ויהודה⁵. והיו שניו
כשמלך על ישראל ל"ז ומספר ג' פסוקים אלו מן יהודה אתה וידוך אהיך עד יקתח
עמים ל"ז תיבות כמספר שנותיו של דוד ביום מלכו על ישראל. כלומר משיקתח
15 לו עמים יהיה בן ל"ז שנה. ויהיו כל הכתובים האלה רמז על מלכות דוד.
ואני חמה מרבנים וחכמים שאומרים עד כי יבא שילה רמז משיח בן דוד⁶.
ואיך יהיה יעקב אבינו רומז לבניו רמז הגאולה הבאה אחר הגלות הארוך הזה ולא
יהיה מקדים להם בתחלה רמז הגאולה המוסלמה והמלכות הגדול הבא להם ראשונה
על ידי משה רבנו ובאחרונה על ידי דוד המלך. אבל הראוי והנכון שיהיה יעקב
20 אבינו מודיע ליהודה ב' פסוקים אשר אחריהם רמז על המשיח. ואתה מוצא מספר
התיבות אשר בפסוק אומרי לגפן עירה ולשוקה בני אהוננו כנס ביין לבושו וכרם
ענבים סותה ובפסוק חכלילי עינים מיין ולבן שנים מחלב⁷ י"ח תיבות כמספר
המלכים מבני דוד ומבני בניו מן שלמה עד יכניה בן יהויקים ותהיה כל תיבה ותיבה
רמז על כל מלך ומלך מהם. ותמצא הפסוק חכלילי עינים מיין רמז על המשיח.
25 מפני שהוא אומר לאשר חכלילי עינים וזה נותן מעם צבע אדום הרומה לרם. כלומר
המלכות הראשונה אשר היא כעינים אשר בראש יהיה בה מלחמות ורם ככתוב
כיכס ביין לבושו וכרם ענבים סותה. רמז על דוד אשר היה ראש המלכים אשר
אמר עליו הכתוב לא חננה הבית לשמי כי דמים רבים שפכת ארצה לפני⁸. ועל
זה אמר בראש הפסוק האחרון חכלילי עינים שהיא מלכות דוד הראשונה ובסופו
80 הוא אומר ולבן שנים מחלב על מלכותו השנית אשר נאמר בה ודוד עברי נשיא⁹
להם לעולם¹⁰. תהיה המלכות הזו השנית לבנה כחלב. ותמצא בכתובים האלה רמז

(א) מ: יבוא שילה והוא גלה הרמו. (ב) מ: נשיאותו משנשאותו. (ג) מ: יכנסו
ישראל. (ד) מ: דוד מלך בן ל"ז שנה. (ה) מ: בחברון מלך שבע שנים והיו שניו כשמלך.
(ו) כאן חסר עוד בכתב יד מ מפני הקרע מן של דוד ביום מלכו עד לאשר חכלילי עינים.
(ז) מ: ולשוקה ובפסוק חכלילי עינים י"ח תיבות. (ח) מ: בעינים אשר הוא בראש. (ט) מ:
נגיד להם לעולם. (י) מ: ותמצא האלה רמז.

(1) בראשית ט"ז י"ג. (2) שם ט"ז ט"ו. (3) כדר עולם רבא פרק י"ג. (4) שמואל ב' ה'
ד' וז'. (5) בראשית רבא פרשת צ"ח סימן ח'. (6) בראשית ט"ז י"א וי"ב. (7) דברי הימים
א' כ"ב ו'. (8) יחזקאל ל"ז כ"ה.

על המלכות הראשונה ועל הנאולה הבאה באחרונה. ומי יודע אם יש לכל שמות הדורות ושמות המלכים האלה רמז על הכמות שאין אנו יכולים לעמוד על סודן. ואתה¹ רואה מכל הטעמים אשר נזכרו ענין הישועה ותחית המתים מן התורה ומן שאר כתבי הקדש בפירושו. ואתה יכול להוציא כל החשבון הזה מפרשת אם בחוקתי מן אז תרצה הארץ את שבתותיה¹. ומן ויסרתי אתכם אף אני שבע על⁵ המאתיכם². אלא שלא ראיתי להאריך בפירושו מפני שהוא מפורש בספרים רבים מתחברים בענין הזה והטעמים והראיות אשר הקדמתי יש בהם די להאמין. ואל יקשה עליך שאתה רואה רוב הדרשות מוציאות אל ה' אלפים ק"ח וה' אלפים ר"ח ויהיה עת ארוך בעיניך כי זה אינו נאה לך אבל הוי כוונה ביוצרך ומיחל לישועתו בכל יום כי הוא יכול להחיש אותה. ויהיה מוחזק בידך כי הנאולה והמלכות קודמת¹⁰ לתחית המתים ואותות הנאולה קודמים לנאולה. וכל העתים האלה אינך יכול לתת בהם זמן קצוב מפני כתיבים רבים שניתנים לכל ענין מהם זמנים מתחלפים שאינם שווים כאשר ראית בשערים אשרב עברו. והקביה יחיש לעמו ישראל טובה וישועה בכל עת ועת מהם ובסוף הכל ימלא את טובתו ויחיה את מתינו ויקיים לנו את דברו הטוב אשר דבר לנו ככתוב ושב י"י אלהיך את שבותך¹ ורחמך ושב וקבצך¹⁵ מכל העמים אשר הפיצך י"י אלהיך שמה. וכתוב אם יהיה נדחך בקצה השמים¹ משם יקבצך י"י אלהיך ומשם יקחך. וכתוב והביאך י"י אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה¹ והטיבך והרבך מאבותיך³. וראויים הויה כל הראיות אשר עברו להספיק לנו אלא מפני שראיתי רוב המדרשים על הקץ מביאים בו ראיות מספר דניאלים ורואים שהקץ מפורש בו יותר מישאר ספרי קבלה ראיתי לחתום את השער²⁰ הזה ולפתוח השער אשר י"י לאהריו בחקירת הקץ מספר דניאל בעזרת האל וישועתו.

(א) גם כאן חסר בכתב יד פ מפני הקרע מן ואתה רואה מכל הטעמים עד כאשר ראית בשערים שעברו. (ב) מ: בשערים והקץ יחיש. (ג) מ: ויתקיים בנו דברו הטוב. (ד) א מ: דברו הטוב ושב י"י אלהיך. (ה) א: ורחמך וגוי וראויים הויה. (ו) מ מ: בקצה השמים וגוי. (ז) מ מ: וירשתה וגוי. (ח) מ: וראויים כל הראיות. (ט) א: מספר דניאל שתקן מפורש בו. מ: שהקץ בו יותר. (י) מ: ראיתם לחתום. (יא) א מ: השער לאחריו.

(1) ויקרא כ"ו ל"ה. (2) שם שם כ"ח. (3) דברים ל ג'—ה'.